

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ**

ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ І ОБЛІКУ

КАФЕДРА БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ І ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський)
Спеціальність	Фінанси, банківська справа та страхування
Освітня програма	Банківська справа
Група	6.02.072.050.18.1

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему «Організація активних операцій банку»

Виконала: студентка Анжеліка ТОПЧІЙ

Керівник: д.е.н., професор Олег КОЛОДІЗЄВ

Рецензент: Начальник управління
роздрібного бізнесу Харківського регіону
Східноукраїнської регіональної дирекції
АТ «ОТП Банк»
Анна БРУС

Харків – 2022 рік

АНОТАЦІЯ

Топчій А.Р. Організація активних операцій банку. – Рукопис.

Бакалаврська дипломна робота зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця. – Харків, 2022. - 74 с.

Бакалаврська дипломна робота присвячена дослідженню теоретичних засад та практичних аспектів здійснення активних банківських операцій. Розглянуто теоретичні засади здійснення активних банківських операцій та їх структуру, розкрито особливості кредитних, інвестиційних та комісійних операцій та їх вплив на фінансовий стан банку. Здійснена аналітична оцінка активних операцій банку, проаналізовано динаміку та структуру активних операцій АТ КБ «Приватбанк», проведено коефіцієнтний аналіз фінансового стану банку та аналіз активних операцій банку. В роботі запропоновано заходи з удосконалення управління активних банківських операцій. Здійснено актуалізацію розвитку активних банківських операцій, впроваджено ефективні інструменти управління проблемними активами банку в контексті реструктуризації позик, визначено ефективні підходи до управління банківськими активами в умовах діджиталізації економіки. Результати розробок можуть бути використані в практичній діяльності банківських установ.

Ключові слова: активні операції, кредитні операції, види активних операцій, проблемні активи, управління банківськими активами.

ABSTRACT

Topchii A.R. Organization of active operations of the bank. – Manuscript.

Bachelor's degree diploma work on the speciality 072 «Finance, Banking and Insurance». – Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics. – Kharkiv, 2022. – 74 p.

The bachelor's thesis is devoted to the study of theoretical principles and practical aspects of active banking operations. Theoretical principles of active banking operations and their structure are considered, the peculiarities of credit, investment and commission operations and their influence on the bank's financial condition are considered. Analytical assessment of the bank's active operations was carried out, the dynamics and structure of active operations of AT CB «Privatbank» were analyzed, the coefficient analysis of the bank's financial condition and the analysis of the bank's active operations were performed. The paper proposes measures to improve the management of active banking operations. The development of active banking operations has been updated, effective tools for managing troubled assets of the bank in the context of loan restructuring have been introduced, and effective approaches to managing bank assets in the context of digitalization of the economy have been identified. The results of developments can be used in the practice of banking institutions.

Key words: active operations, credit operations, types of active operations, problem assets, management of bank assets.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ АКТИВНИХ БАНКІВСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ	7
1.1. Зміст, сутність та структура активних операцій банку	7
1.2. Особливості кредитних, інвестиційних та комісійних операцій та їх вплив на фінансовий стан банку	16
2. АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА АКТИВНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКУ (НА ПРИКЛАДІ АТ КБ «ПРИВАТБАНК»)	24
2.1. Аналіз фінансового стану банку	24
2.2. Аналіз активних операцій банку	36
3. АКТУАЛІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ АКТИВНИХ БАНКІВСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ	46
3.1. Впровадження ефективних інструментів управління проблемними активами банку в контексті реструктуризації позик	46
3.2. Визначення ефективних підходів до управління банківськими активами в умовах діджиталізації економіки	62
ВИСНОВКИ	67
ЛІТЕРАТУРА	69
ДОДАТКИ	74

ВСТУП

Обґрунтування актуальності обраної теми. Банки є найважливішою ланкою ринкової економіки. Як основний елемент банківської системи банки організують грошовий оборот, надають суб'єктам господарювання додаткові платіжні засоби. У банківській системі сконцентровані значні грошові капітали, які обслуговують поточні виробничі потреби та інвестиційні потреби підприємств. Ефективність функціонування банківської системи є вирішальним фактором економічного зростання, підвищення рівня життя і добробуту суспільства. Фінансовий стан банків чинить серйозний вплив на розвиток суспільних відносин в країні. Тому суспільство не повинно мати привід ставити під сумнів стійкість банківської системи.

Актуальність обраної теми дослідження обумовлена необхідністю визначення ролі, яку відіграє організація активних операцій банку в забезпеченні стабільності і надійності банківської системи.

Продовжує залишатися серйозною проблема організації активних операцій кредитних організацій, обумовлена в ряді випадків його фіктивним збільшенням.

Так само стримують зростання банківського капіталу високі кредитні ризики, а також недостатньо високий рівень довіри до банків з боку населення.

Високі вимоги до організації активних операцій банку, дотримання стандартів достатності для покриття банківських ризиків дозволяють зберегти стійкість і ефективність функціонування банківської системи в цілому. Саме тому прийняття заходів по збільшенню капіталу банків, поліпшення його якості, виділяється в якості важливого стратегічного умови розвитку банківського сектора.

Активними операціями забезпечується прибутковість та ліквідність банків, тобто вони дозволяють досягати двох основних цілей діяльності банків.

Активні операції мають також важливе макроекономічне значення: саме за допомогою активних операцій банки спрямовують грошові кошти, що

вивільняються в процесі господарської діяльності, певним учасникам економічного обороту, що потребують капіталу, із забезпеченням переливу капіталу в найбільш перспективні галузі економіки, за сприяння зростання виробничих інвестицій, впровадження інновацій, здійснення реструктуризації та стабільного зростання промислового виробництва, розширення житлового будівництва. Велику соціальну роль грають кредити банків населенню.

Рішення проблеми організації активних операцій банків є одним з найважливіших умов підтримки економічного зростання, оскільки банки не можуть існувати відокремлено, незалежно від стану і динаміки розвитку реального сектора економіки. Для того щоб капітал перетворився на потужний стимул економічного зростання необхідно істотно підвищити як його величину, так і його ефективність як інвестиційного ресурсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання організації активних операцій банку досліджували вітчизняні вчені Л. С. Гур'янова [10], Г. А. Іващенко [16], О. М. Колодізев [18], І. П. Отенко [22], І. М. Чмутова [38].

Мета дослідження полягає у визначенні напрямків вдосконалення організації активних операцій банків на основі вивчення теоретичних та оцінки практичних аспектів досліджуваної проблематики.

Для досягнення поставленої мети потрібно виконати ряд завдань:

- розглянути зміст, сутність та структура активних операцій банку;
- виявити особливості кредитних, інвестиційних та комісійних операцій та їх вплив на фінансовий стан банку;
- проаналізувати фінансовий стану банку;
- проаналізувати активні операції банку;
- виявити впровадження ефективних інструментів управління проблемними активами банку в контексті реструктуризації позик;
- виявити визначення ефективних підходів до управління банківськими активами в умовах діджиталізації економіки.

Об'єктом дослідження є діяльність АТ КБ «Приватбанк».

Предметом дослідження є організація активних операцій банку.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання, інші загальнонаукові методи і прийоми, використання яких дозволило здійснити комплексне дослідження й вирішити науково-прикладні завдання. Зокрема, це методи узагальнення, порівняння, табличний, графічний та інші, використання яких зумовлено метою та завданнями дослідження.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, літератури та додатків.

1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ АКТИВНИХ БАНКІВСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ

1.1. Зміст, сутність та структура активних операцій банку

Активні операції банку становлять суттєву та визначальну частину його операцій. Під структурою активів розуміють співвідношення різних за якістю статей активів балансів банків до балансових результатів. Якість активу банків визначають доцільними структурами їх активів, диверсифікацією активних операцій, обсягами ризикового активу, обсягами критичного та неповноцінного активу та ознаками мінливості активу.

Є кілька підходів визначення структур банківських активів. Багатьма економістами, зокрема Г. А. Іващенко, І. П. Отенко, Є. О. Полтавська та І. М. Чмутова, активи банків поділяються на низку основних категорій:

- касову готівку та прирівняні до неї кошти;
- інвестиції в цінні папери;
- позички;
- будівлі та споруди [16, 22, 24, 38].

Першою складовою банківських активів є «Готівка та прирівняна до неї кошти». Органами контролю та регулювання потрібно від банку тримати частину коштів у готівкових формах або у формах вкладу до запитання на рахунку в іншому банку. Крім того, касові готівки необхідні при розміні грошей, поверненні вкладу, задоволення запитів на позику та покриттів різноманітних операційних витрат, включаючи заробітну плату працівників, оплату різних матеріалів та послуг.

До статті «Готівка та прирівняні до неї кошти» включаються кошти на рахунках у Національного банку України та інших банках, банкноти і монети, і навіть платіжний документ у процесі інкасування.

Важливими резервами є, звичайно, готівка у сейфах банків. Але керівники банків, природно, прагнуть скорочувати їх величини до мінімумів, що визначаються міркуваннями безпеки. До того ж в Україні рівень витрат з охорони та страхування касового рівня готівки дуже значний, доходу готівкою не приноситься. Кошти на рахунку у банку-кореспонденті також практично не приносяться доходи. Тому статтями «Готівка та прирівняні до неї кошти» є найбільш для банків ліквідними, але найменш прибутковими.

Що ж до статей «Цінні папери», можна назвати, що велика частина всіх інвестицій у цінні папери припадають на державні цінні папери. Інвестиціями в короткострокові урядові папери зазвичай приносяться менші доходи, але вони є високоліквідним видом активів з нульовими ризиками непогашення та незначними ризиками змін ринкових ставок. Довгостроковими цінними паперами зазвичай приносяться високі доходи протягом тривалих періодів. При збільшенні доходу банків зазвичай інвестують кошти у облігації державної установи та в обмеженому масштабі – у першокласні облігації корпорації.

Основними видами діяльності банків з погляду отримання доходу є надання позички. При розміщенні коштів у різного роду кредитні операції, керівники банків вважають першочерговими завданнями отримання високих рівнів доходів при одночасному задоволенні потреб клієнта в кредитах. Ступені, ліквідності конкретних кредитних угод немає першорядних значень.

Найпростішими з погляду застосування є методи, названі методами загальних фондів коштів. Багатьма банками широко застосовуються дані способи, особливо у період надлишків фінансових ресурсів. Впровадження других методів - розподілу активу чи конверсій коштів - пов'язані з прагненнями долати ряд недоліків. Використання третіх підходів обумовлені потребами застосування сучасного наукового методу маркетингового управління та аналізу, як правило, із застосуванням ЕОМ.

Хоч би які методи чи комбінації методів приймали банки як моделі розміщення коштів у різні активи, головними залишаються збереження раціональних співвідношень ризиків та прибутковості окремих категорій

активних операцій та окремих видів кредитів та інвестицій всередині всіх категорій. Корисними засобами для досягнення мети отримання максимального рівня прибутку є ретельні зіставлення граничного рівня витрат залучення коштів із гранично можливим доходом від активних операцій.

Зупинимося докладніше на методах загального фонду коштів. Кошти, розміщення яких відповідають банки, надходять із різних джерел, включаючи вклади до запитання, ощадні, термінові вклади, і навіть власні капітали банків. З цих методів лежать ідеї об'єднання кожного ресурсу. Потім сукупні кошти розподіляють між тими видами активів (позиками, урядовими цінними паперами, касової готівки тощо), які вважають найбільш підходящими. У моделях загальних фондів коштів реалізації конкретних активних операцій немає значення, з яких джерел надходили кошти, поки їх розміщення сприяють досягненням поставлених перед банками цілей.

Зазначені методи вимагають від банків рівних дотримання принципів ліквідності та прибутковості. Тому кошти поміщають у певні види активних операцій, що найбільш повно відповідають цьому принципу. Розміщення коштів здійснюються згідно з певними пріоритетами, призначення яких – допомагати співробітникам оперативного відділу банку вирішувати проблеми поєднання ліквідності та прибутковості. Цими пріоритетами є, які частини грошей з наявних у банків коштів мають бути поміщені в резерв першої чи другої черги, використані для позички та покупок цінних паперів, щоб це приносило передбачувані обсяги доходу. Питання інвестування коштів у земельні ділянки, будинки та інші види нерухомості розглядають окремо.

Завдання номер один щодо структур розміщення коштів полягає у встановленні їх часток, що виділяються як первинні резерви. Ці категорії активів мають функціональний характер, де вони фігурують у балансовому звіті банку. Тим не менше, їм надають великого значення.

До первинного резерву включаються активи, які можуть бути негайно використані для виплат вкладу, що вилучається, і задоволення заявки на кредит. Це – основні джерела ліквідності банків.

У більшості випадків у ролі первинного резерву фігурує актив, що включається до статті «Готівка та заборгованість інших банків», куди входять кошти на рахунках у Національному банку України, на кореспондентських рахунках в інших банках, готівка у сейфі та чеки, а також інші платіжні документи у процесі інкасування. Зазначимо, що резерв першої черги включає як обов'язковий резерв, який є забезпеченням зобов'язання по вкладу, так і залишки готівки, які достатні, на думку керівників банків, для повсякденних розрахунків. Насправді величини коштів, які входять у первинний резерв, визначаються зазвичай виходячи з середніх приблизно однакових відносин готівкових активів до сум вкладів, чи сум всіх активів. Для нормально функціонуючих банків вважається, що приблизно 15% коштів, що надійшли, відкладаються як касова готівка, щоб вирішувати проблеми резерву першої черги.

Завдання номер два при розміщенні коштів полягає у створенні «некасового» ліквідного активу, який приносить певні доходи. Цей вторинний резерв є високоліквідним дохідним активом, який з мінімальними затримками та незначними ризиками втрат перетворюють на готівку. Основні призначення резерву другої черги – бути джерелами поповнення первинного резерву. Обидва види резервів – швидше економічні категорії, аніж бухгалтерські. Вони також не фігурують у банківських балансах. До резервів другої черги входять активи, які зазвичай складають портфелі цінних паперів, і в деяких випадках - кошти на позичкових рахунках.

Обсяги вторинних резервів визначають побічно, тими самими чинниками, під впливом яких змінюють вклади та позички. Банкам, у яких суми вкладів та попит на кредит сильно коливаються, потрібні збільшені резерви другої черги порівняно з банками зі стабільними обсягами вкладів та кредитів. Як і в рамках резерву першої черги, для вторинного резерву також встановлюються певні відсотки від загальних обсягів коштів.

Відправними точками можуть бути загальні показники всіх банків країни, хоча де вони завжди відповідають потребам окремих банків. Як приблизні

індикатори ліквідності банківських систем в цілому іноді використовуються коефіцієнти, що показують відносини сум готівки та урядових цінних паперів у загальних сумах вкладів у всіх банках. Керівники конкретних банків можуть узяти для визначення частки коштів, що поміщаються у вторинний резерв, відношення до загальних сум активів вартості цінних паперів держави.

Третім етапом розміщення коштів згідно з методом загального фонду коштів є формування портфелів кредитів. Після того, як банки визначили розмір первинного та вторинного резерву, вони мають можливості надання позичок своїм клієнтам. Це основні види банківської діяльності, що дають доходи. Позики є найважливішою частиною банківських активів, а доходи за позиками найбільшою складовою банківського прибутку. Позичкові операції є водночас і ризикованими видами банківської діяльності.

Нарешті, в останню чергу під час розміщення коштів визначають склади портфелів цінних паперів. Кошти, що залишаються після задоволення законної потреби клієнта в кредиті, можуть бути поміщені у порівняно довгострокові першокласні цінні папери. Призначення портфелів інвестицій - приносити банкам доходи і бути доповненнями резервів другої черги з наближенням термінів погашення довгострокових цінних паперів.

У зарубіжній практиці прийнято до статей «Готівка та прирівняні до них кошти» включати кошти на рахунках у національних резервних банках та інших банках, банкноти та монети, а також платіжні документи в процесі інкасування. Всі ці кошти необхідні при обміні грошей, поверненні вкладу, задоволенні попиту на позику та покритті різних операційних витрат.

Що стосується інвестицій у цінні папери, то банками купуються ці цінні папери з метою підтримки ліквідності, зі збільшенням доходів, а також при використанні їх як забезпечення зобов'язань щодо вкладів перед різними органами влади.

У розвинених країнах переважна частина всіх інвестицій припадає на державні цінні папери. З метою забезпечення ліквідності банками поміщаються порівняно невеликі суми та інші цінні папери: банківський акцепт, що

звертаються на ринках комерційних паперів, брокерська позичка та сертифікат товарно-кредитної корпорації, облігацій урядових установ, першокласних облігацій корпорацій.

Щодо статті «Будівлі та обладнання», то тут глобальні проблеми з управління цими активами, як правило, не виникають, оскільки питанням вкладення коштів у будівлі та обладнання не доводиться займатися щодня.

Вирішення питань підвищення ефективності активних (насамперед, кредитних) операцій, що проводяться банками дозволяє значною мірою знижувати напруженість у банківських секторах, оскільки результатами рішень цих питань є підвищення рівня доходів, які отримують банки, поліпшення фінансового становища їх клієнтів, які є важливими джерелами збільшення ресурсних баз банків.

Аналіз структури активних операцій банку є аналізом напрямів використання його ресурсів. Перевірка та аналіз активних операцій, які відносяться до найбільш тривалої та важливої стадії аналізу діяльності банку. Аналіз структури активних операцій банку провадиться за даними бухгалтерського балансу та аналітичного обліку. У першому етапі слід визначити питому вагу різних статей активу балансу, що дозволяє охарактеризувати значимість тих чи інших активних операцій на діяльності банку, тобто з'ясувати основні напрямки використання коштів банку [6, с. 133].

Аналіз структури та динаміки активних операцій по окремому банку за період дозволяє зробити висновки про характер банківської політики по відношенню до ризику, про різноманітність та концентрацію активних операцій банку та про основні тенденції у розвитку діяльності банку в цілому.

Основними напрямками дослідження та аналізу активних операцій банку є [10, с. 69]:

- дохідність, ступінь прибутковості;
- ступінь ризику / ліквідність;
- терміновість;

- ступінь диверсифікації активів, як загалом за основними напрямками розміщення коштів (кредити, цінні папери, векселі тощо), так і всередині цих напрямів за типами активів.

У активі балансу банку показуються напрями використання коштів. Використання коштів залежить від особливостей даного конкретного банку та визначається ним. Тому визначення основних напрямів діяльності банку необхідно розглянути структуру активної частини його балансу (рис. 1.1).

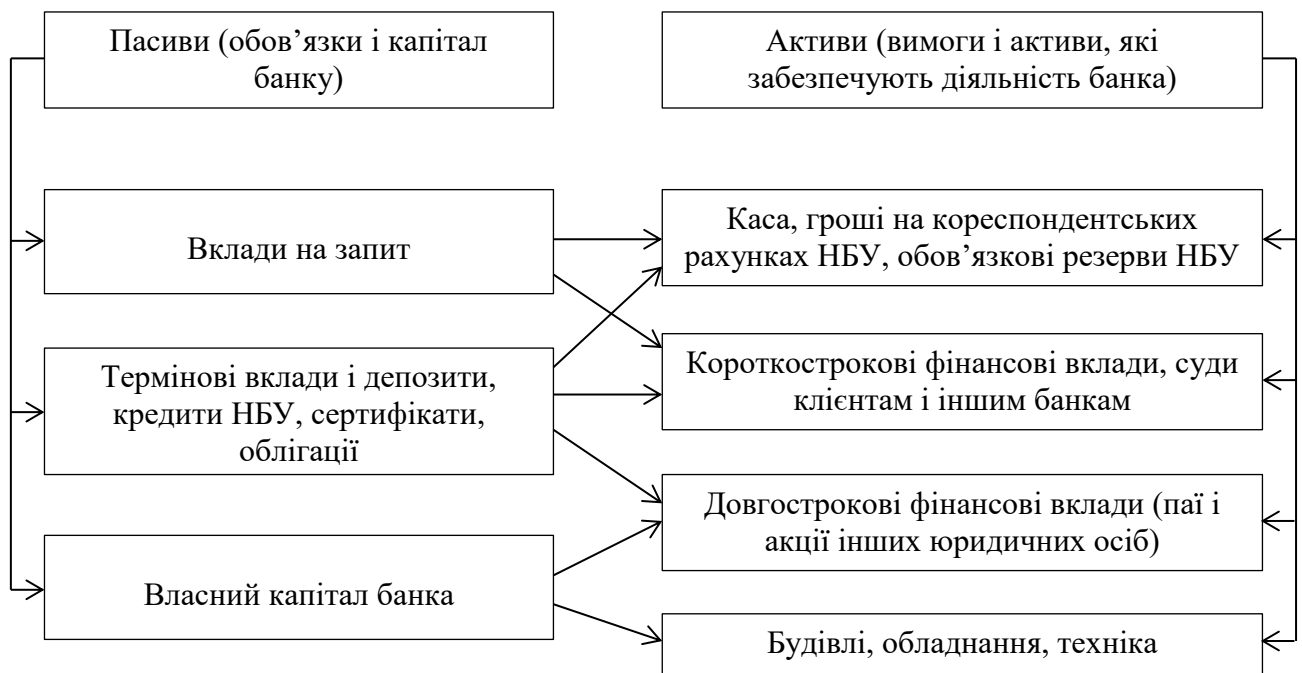

Рис. 1.1. Співвідношення активних та пасивних операцій банку [10, с. 62].

Нижче наведено статті активів, що характеризують основні напрямки розміщення коштів банків [16, с. 40]:

- каса;
- кошти на резервному рахунку в Нацбанку;
- рахунки в банках-кореспондентах;
- вкладення в цінні папери та паї;
- комерційні позички видані;
- міжбанківські кредити видані;

- вкладення у будівлі, споруди та інші основні засоби;
- інші активи.

Досліджуючи напрями використання коштів банку, вивчають зміни у динаміці за вибраний інтервал часу, і навіть порівнюють активні операції, проведені банком, із видами активних операцій, проведених іншими банками.

Для оцінки структури активів аналізується спектр працюючих активів за рівнем ризику, ліквідності та прибутковості, динаміка перерозподілу активів, рівень диверсифікації активів. Вузька спеціалізація банку, як правило, зумовлює велику міру ризику. Одним із найважливіших моментів є аналіз кредитних вкладень банку.

Як показує досвід, саме нераціональна кредитна політика є джерелом потенційних проблем.

У структурованому балансі активи розподілені на доходні - які приносять прямий відсотковий дохід, і недохідні - що не приносять прямого відсоткового доходу [9, с. 151]. У цьому слід зазначити, що недохідні активи які завжди приносять доходи банку.

Оцінюючи якості активів їх необхідно розділити на які приносять і не приносять дохід, на ліквідні і неліквідні.

Аналіз активних операцій банку провадиться з метою виявлення їх прибутковості, ступеня ризику та ліквідності.

Мета ефективного розміщення коштів: купівля таких активів, які можуть принести найвищий дохід при рівні ризику, на який готовий піти банк. Мета ефективного розміщення коштів: купівля таких активів, які можуть принести найвищий дохід у тому рівні ризику, який готовий піти банк [11, с. 57]. Мета ефективного розміщення коштів: купівля таких активів, які можуть принести найвищий дохід при рівні ризику, на який готовий піти банк.

Наступним етапом аналізу активних операцій є їх оцінка ризикованості. У процесі такого аналізу з'ясовується достатність резервів, створених банком, і навіть оцінюються методи управління активними операціями. І тому проводять класифікацію активів банку з погляду ступеня ризику. При цьому окремим

категоріям та групам активів надаються відповідні поправочні коефіцієнти [13, с. 93].

У процесі проведення кількісного аналізу структури активних операцій банку слід визначити дотримання нормативу мінімального обсягу обов'язкових резервів, депонованих у фонді регулювання кредитних ресурсів.

Актив банківського балансу не можна сприймати окремо від його пасиву, оскільки за своєю сутністю і актив, і пасив балансу характеризують одні й ті самі засоби з тією лише різницею, що пасив розкриває джерела цих коштів, а актив — напрями їх використання.

Взаємозв'язок активу та пасиву балансу можна простежити, наприклад, при розрахунку ефективності використання банком залучених коштів як ставлення залучених ресурсів до суми кредитних вкладень. Якщо цей показник перевищує 100%, то отже портфель депозитів формується випереджальними темпами порівняно з темпами зростання кредитних операцій.

Це свідчить про використання залучених коштів у ролі кредитних ресурсів як джерела інших активних операцій, зокрема і покриття власних витрат банку. Якщо показник менше 100%, то банк залучає додаткові ресурси, вкладення в кредитні операції [18, с. 60].

Важливо відзначити, що обсяг активів (його кількісна оцінка), взятий сам собою, неспроможний претендувати на об'єктивність аналізу діяльності банку. Відповідно до міжнародної практики оцінюється не обсяг, а якість активів. Завдання оцінки надійності банку полягає у тому, щоб визначити безнадійні (проблемні, безповоротні) активи, оцінені за реальною вартістю, а не тієї, яка відбито у бухгалтерських книгах.

У зв'язку з цим показник обсягу кредитів, у тому числі аналізований за питомою вагою до обсягу активів, з позиції системи оцінки надійності балансової діяльності не має значного інтересу. Може статися так, що завдяки своєму великому статутному капіталу банк так розмістив кошти, щоб збільшити свої активи, що це ускладнило повернення позичок і знизило ефективність банківської діяльності.

Отже, під структурами активів розуміють співвідношення різних за якістю статей активів балансів банків до балансових результатів. Якість активів банків визначають доцільними структурами їх активів, диверсифікаціями активних операцій, обсягами ризикового активу, обсягами критичного та неповноцінного активу та ознаками мінливості активу.

1.2. Особливості кредитних, інвестиційних та комісійних операцій та їх вплив на фінансовий стан банку

При використанні коштів, які залучаються банками від своїх клієнтів, інших банків, з фінансових ринків, і навіть власних ресурсів банків, із єдиною метою отримання прибутку банками здійснюються різного роду вкладення (інвестиції), сукупності яких і становлять їх активні операції. При цьому, хоча основна мета банків полягає в отриманні прибутку, вони не можуть вкладати всі кошти лише у високоприбутковий вид операцій (як, наприклад, кредитування клієнтів), оскільки при здійсненні активних операцій такими банками одночасно повинні забезпечуватися своєчасні повернення залучених коштів їх власникам врахування підтримки певних рівнів ліквідності, розумного розподілу ризиків за видами вкладень, дотримання різних законодавчих норм, розпоряджень та вказівок органів банківського контролю, а також вимог кредитної політики уряду своєї країни.

Економічні основи активних операцій банків полягають у ряді економічно взаємопов'язаних завдань, які вирішуються банками при здійсненні активних операцій:

- досягнення рівня прибутковості при покритті витрат, виплат дивіденду з акцій, відсотка за депозитом та вкладом, та отримання прибутків;
- забезпечення рівнів платоспроможності банків, під якими розуміються можливості банків своєчасно та в повних обсягах відповідати за своїм зобов'язанням;

- забезпечення рівнів ліквідності, тобто можливості швидких (бажано без втрати) перетворень активу на кошти.

Якість активу визначають його властивості: прибутковість, ліквідність, ступінь ризиків [18, с.82].

Відповідно до рівня прибутковості активи поділяють на:

- активи, що не приносять доходу – до таких відносять касу, фонди обов'язкових резервів Національного банку України, кошти на коррахунках;

- активи, що приносять доходи – кредитні операції, операції з цінними паперами, доходи від здачі в оренду будівель та споруд.

Відповідно до рівня ліквідності активи поділяють на:

- першокласні активи – кошти у касі, на кореспондентських рахунках, державні цінних папери;

- ліквідні активи - короткострокові позички, міжбанківські кредити, операції факторингу, операції з цінними паперами; дана група активів має більш тривалий період перетворення на кошти;

- низьколіквідні активи – довгострокові позички, вкладення в інвестиційні цінні папери (з терміном понад 6 місяців), лізингові операції;

- неліквідні активи – прострочені позички, цінні папери неспроможних чи збанкрутілих організацій [22, с. 93].

Рівень ризикованості є потенційною ймовірністю втрат перетворення активу на кошти (рис. 1.2).

До основних банківських ризиків відносять:

- кредитні ризики – не повернення основних боргів та відсотків за ними;

- процентні ризики – втрати внаслідок перевищення відсотка за залученим ресурсом над відсотком за розміщеним ресурсом;

- портфельні ризики – ймовірності втрат від операцій, що здійснюються на ринках цінних паперів;

- валютні ризики - втрата у зв'язку зі змінами курсів іноземних валют щодо національних валют.

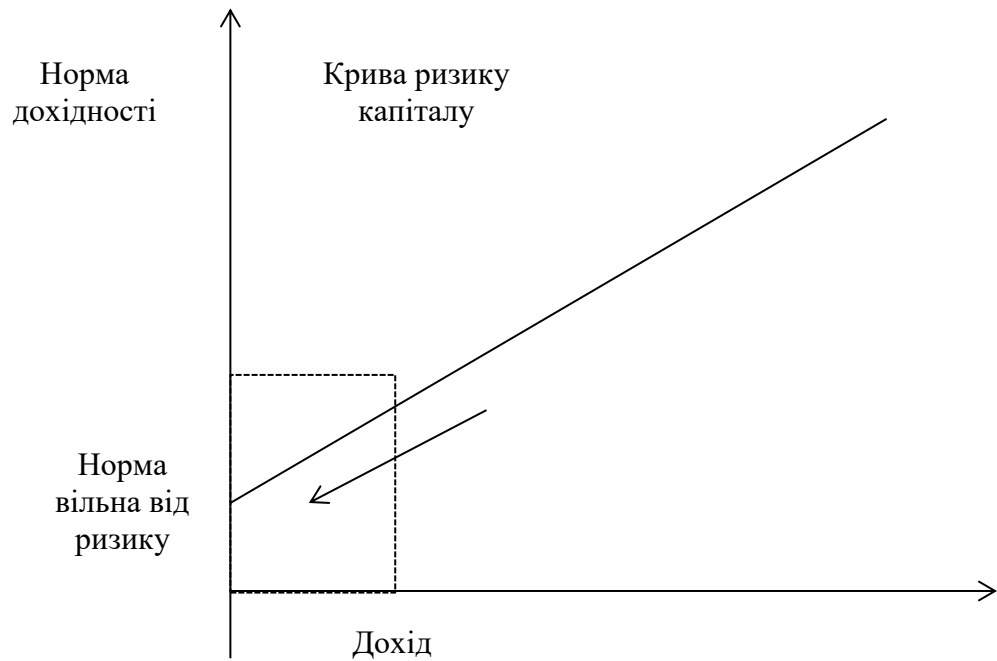

Рис. 1.2. Графік співвідношення ризику та доходу банку [16, с. 102].

Активні банківські операції згідно з їх економічним змістом поділяються на такі види: позиковий, інвестиційний, розрахунковий, трастовий (довірчий), гарантійний та комісійний. Економічним змістом кредитних операцій є виконання банками кредитних функцій, тобто надання коштів клієнту за умови міцності повернення та платності [11, с. 312].

Інвестиційний вид операцій банків включає вкладення банками в цінні папери і спільний з клієнтами вид діяльності, а також процедури довгострокових кредитних вкладень.

Трастова операція – операція управління власністю, іншим видом активів, що належать клієнтам.

Гарантійний вид операцій є видачі гарантійного листа та поруки із зобов'язаннями банків виплатити борги клієнтів у визначені терміни у разі настання зазначеної в документах умови.

Комісійна операція банку пов'язана з наданням клієнту юридичного та іншого виду послуг.

Відповідно до ризикованості активні операції банку діляться на ризикові та безризикові. До останніх відносять операції з кореспондентськими рахунками, відрахувань банків резервні фонди в Національний банк України, операцій із готівкою. Інші діляться за рівнем зростання ризиків: операції з державними цінними паперами, короткостроковий і довгостроковий кредит, факторингова і лізингова угода [3, с.77].

Таким чином, до активних банківських операцій відносять операції, за допомогою яких банками розміщуються наявний у їхньому розпорядженні ресурс з метою отримання необхідних доходів та забезпечення рівня ліквідності.

Активні операції банку поділяють на кілька великих груп:

- кредитні операції;
- інвестиції в цінні папери;
- касові операції;
- інші активи [24, с.104].

Активні операції банків є використанням власних та залучених (позикових) коштів, що здійснюються банком з метою отримання прибутку при одночасному дотриманні законодавчої норми, підтримання необхідних рівнів ліквідності та раціонального розподілу ризику за окремим видом операцій. Необхідність дотримання зазначеної вимоги змушує банк розміщувати частину коштів у вкладення, що не приносить доходів, або що приносить їх у вкрай обмежених розмірах (готівка в касах, кошти на рахунку в центральному банку та інший вид ліквідних активів). З іншого боку, потреба всебічного забезпечення діяльності банків та їх подальшого розвитку обумовлює наявність у їхньому активі такого роду статей, як банківська будівля та обладнання, інвестиції у філіальну, асоційовану та «дочірню» компанію, що займаються спеціалізованими видами банківських операцій.

Відповідно до завдань активні операції поділяють на операції, які мають на меті підтримки на тих чи інших рівнях ліквідності банків, та операцій, спрямованих на отримання прибутків. Між цими видами операцій існують

певні співвідношення, необхідних підтримки діяльності банків на досягнутих рівнях.

До вкладення, що має основну мету підтримки ліквідності банків, відносять:

- готівка у касах банків;
- залишок на рахунку у центральному банку;
- інвестиції в швидкоореалізовані цінні папери;
- кошти на рахунках та вклади (депозити) в інших банках [29, с.142].

Хоча ряд перелічених вкладень і приносить банку певні доходи, основними причинами їх наявності є необхідності підтримки рівня ліквідності банків відповідних рівнях, тоді як доходи у них служать хоч і суттєвими, але другорядними чинниками. Операція банку у сфері кредитування компанії та фірми за своєю суттю не може вважатися ліквідним розміщенням коштів та здійснюється банком виключно з метою отримання прибутку на різницях у процентних ставках залучених та розміщених коштів.

Крім міркувань прибутковості та ліквідності активних операцій важливі значення для їх здійснення мають питання кредитного ризику та його розподілу. Якщо приміщення ресурсу в касові готівки, залишки на рахунках у центральному банку, державні цінні папери вважають такими, що мають практично нульові ступені ризиків, а розміщення коштів в інших банках – активом з мінімальними ступенями ризиків, то кредитування компаній, фірм і приватних осіб, включаючи вкладення у векселя, акцепти та інші види аналогічних інструментів грошових ринків, пов'язані з більшими ризиками. У зв'язку з цим під час проведення активних операцій для банку велике значення мають питання розподілу ризику та недопущення його надмірної (надлишкової) концентрації на будь-яких одних видах.

На особливу увагу заслуговують активні операції банків у сфері міжнародних кредитів. Хоча більшість подібних операцій здійснюються ними з іншими банками або під їх гарантії, ступеня ліквідності та ризиків по цих операціях варіюються досить істотно – від високоліквідної операції з

незначними ризиками (наприклад, кредитування експортних операцій під гарантію великого банку при одночасному державному страхуванні ризику) до операції з високими ступенями ризиків і низьким рівнем ліквідності (фінансовий кредит країні, що розвивається, що зазнає серйозних фінансових труднощів).

Проведення активних операцій у цій сфері здійснюють банки при обліку прийнятих у кожному ступенів ризиків відповідно до видів кредитів [47, с.154].

Банківські кредити є економічними відносинами, у яких грошові кошти надають банки в тимчасове користування і певні плати. Банками надаються кредити виходячи з принципу терміновості, принципу повернення, принципу платності, принципу матеріальної забезпеченості. Під терміновістю мають на увазі заздалегідь обумовлений термін повернення кредиторам позикових коштів; під поверненням - обов'язкову виплату кредиторам сум основних боргів на обумовленій умові. Принцип платності означає, що у даних економічних операціях грошима є специфічні товари і, виходячи з законів вартості, їхню ціну виражають у відсотках. Принципом матеріальної забезпеченості передбачається, що видачі кредитів мають проводитися під різні форми забезпечення. Під формами забезпечення кредитів розуміють конкретні джерела погашення наявних боргів, юридично оформлені права кредиторів їхнього використання. Цільовою спрямованістю передбачається надання кредиту на конкретну мету [18, с.106].

Кредит надають на мету, пов'язану зі створенням та збільшенням оборотних та необоротних коштів, реалізацію пріоритетної державної програми, на споживчі та інші види потреб населення. Банк-кредитор для зменшення ступенів ризиків та з метою захисту інтересів кредитора та вкладника зобов'язаний дотримуватися економічного нормативу, встановленого НБУ (коефіцієнти ліквідності, достатності капіталу, максимальні розміри ризиків) та створити резерв як компенсаційний захід на випадки майбутньої втрати від неповернення боргу. Кредит надають за рахунок власного, позикового капіталу банків, а також залученого від фізичних та юридичних

капіталів, виключаючи зарезервованій у резервний фонд. При кредитуванні великомасштабного проекту та неможливості через ризик надавати такі кредити одним банком, кредит надається на основі консорціуму, тобто кілька банків об'єднують свої ресурси для надання кредиту проекту.

Кредит юридичній особі надають у безготівковій формі відповідно до кредитних договорів на оплату акцептованого розрахункового документа за фактично відвантажену матеріальну цінність, вироблений рівень витрат і виконаний обсяг робіт безпосередньо постачальникам, минаючи розрахункові рахунки позичальників. У винятковому випадку з дозволу керівників банків за рахунок кредитів можуть здійснювати передоплату кредитованої цінності за умови, що у наданому до банку договорі та контракті передбачені поставки цієї цінності не пізніше ніж за 30 календарних днів, що банки повинні проконтролювати в порядку подальшого контролю.

Також у винятковому разі кредит може надаватись готівкою для виплати зарплати до 30 календарних днів, споживчі потреби населення, на закупівлю у громадян сільськогосподарської продукції.

Кредит не надають на кілька цілей: покриття збитку; сплату внесків до статутних фондів юридичних осіб; погашення раніше отриманого кредиту чи погашення кредитів інших кредитоотримувачів; сплату податку та іншого виду платежу до бюджету та державного позабюджетного фонду, страхового платежу, оплати поштової витрати; іншу мету, що визначається НБУ.

Кредитними операціями займається максимальна частка у структурі статей банківського активу.

Інвестиційні операції банку зводять в основному до операцій із цінними паперами. Під цінним папером розуміють спеціальним чином оформлений фінансовий документ, пред'явлення якого необхідно під час реалізації виражених у ньому прав. Специфіки та закономірності процесу первинного та вторинного обігу цінних паперів залежно від типів. Однак до інвестиційної можна відносити операцію далеко не з усіма видами цінних паперів, та й не всі види можливих із нею операцій [16, с.187].

Значення банківських касових операцій визначаються тим, що від них залежать формування касової готівки у господарстві, співвідношення грошових коштів між різними активами, статтями, пропорції між масами паперових, кредитних купюр та розмінними монетами.

Другими активними операціями, різноманітними за формами, приносяться банкам там значні суми доходу. В українській практиці кола їх поки що обмежені. До інших активних операцій належить: операція з іноземними валютами і дорогоцінними металами, трастова операція, агентська операція, товарна операція та ін. Економічний зміст зазначених операцій різний. У ряді випадків відбуваються зміни обсягів чи структур активу, які використовують у задоволенні претензії кредитора банку; в інших банки виступають довіреними особами стосовно власності, яка передана ними в управління; також в агентських операціях банки виконують роль посередників під час здійснення розрахункових операцій за дорученням свого клієнта.

Процедури розвитку інших операцій сприяють універсалізації банківських справ, диверсифікації ризику, отримання прибутків з нового джерела, покращують структури балансів банків, їхню ліквідність. Однак разом із перевагами, що виникають внаслідок розширення кола операцій, зростають ризики обслуговування. Розширення діяльності з допомогою діапазонів наданих послуг знижують ефективність контролю витрат, і за надмірним розширенням можуть призводити до ослаблення менеджменту, зростання собівартості операцій та зниження прибутковості банків [27, с.159].

Отже, банк, як і раніше, залишається центром фінансової системи, зосереджуючи вклади уряду, ділових кіл та мільйонів приватних осіб. Через активні операції банки відкривають доступи до своїх фондів різного роду позичальникам, у тому числі приватним особам, компаніям та уряду. Банківськими операціями полегшується рух товарів та послуг від виробника до споживача, а також фінансова діяльність уряду. Вони надають частку коштів обігу, а самі виступають як засіб регулювання кількості грошей в обігу.

2. АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА АКТИВНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКУ (НА ПРИКЛАДІ АТ КБ «ПРИВАТБАНК»)

2.1. Аналіз фінансового стану банку

АТ КБ «Приватбанк» виступає найбільшим емітентом і еквайєром платіжних карток в нашій державі. Цьому банку належить власна система грошових переказів «PrivatMoney» та найбільший в державі інтернет-банкінг і платіжна система «Приват24».

Банк володіє генеральною ліцензією Національного банку України на проведення банківських операцій, АТ КБ «Приватбанк» здійснює увесь спектр банківських послуг, що є на українському банківському ринку, з обслуговування корпоративних і приватних клієнтів відповідно до міжнародних стандартів.

Серед основних напрямів підвищення ефективності активних операцій та результативності діяльності АТ КБ «Приватбанк» можна назвати:

- удосконалення нормативно-правового регулювання захисту коштів фізичних та юридичних осіб, що знаходяться на депозитному рахунку;
- вирішення проблеми асиметричності інформації через створення інформаційної системи доступності та правдивості інформації щодо ліквідності, платоспроможності, прибутковості і рентабельності банків;
- спрощення режиму функціонування депозитних рахунків, а саме: порядку зарахування коштів на вклади, видачі готівки та перерахування з депозитних рахунків, застосування строкових вкладів із додатковими внесками;
- створення вигідних умов для активізації застосування банками цінових та нецінових методів маркетингової політики, покращити якість обслуговування, підвищити зацікавлення фізичних і юридичних осіб у розміщенні коштів.

Спочатку проаналізуємо основні показники АТ КБ «Приватбанк» за 2018-2020 рр. за допомогою аналізу стану активів та пасивів банку (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Аналіз динаміки і структури активів АТ КБ «Приватбанк» за 2018-2020 рр.

Показники	2018 р.		2019 р.		2020 р.		Зміна, млн. грн. (2019- 2018)	Зміна, млн. грн. (2020- 2019)
	млн. грн.	питома вага, %	млн. грн.	питома вага, %	млн. грн.	питома вага, %		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Грошові кошти та їх еквіваленти	27360	9,8	45894	14,8	49911	13,0	18534	4017
Заборгованість банків	-	-	27118	8,8	25059	6,6	27118	-2059
Кредити та аванси клієнтам	50140	18,0	59544	19,2	55021	14,4	9404	-4523
Інвестиційні цінні папери:								
– за справедливою вартістю через прибуток чи збиток	86244	31,0	84680	27,3	100750	26,3	-1564	16070
– за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	79299	28,5	66602	21,5	119196	31,2	-12697	52594
– за амортизованою собівартістю	14538	5,2	875	0,3	1715	0,4	-13663	840
Поточні податкові активи	184	0,1	2257	0,7	6660	1,7	2073	4403
Інвестиції в дочірні та асоційовану компанію	30	0,01	155	0,1	30	0,01	125	-125
Інвестиційна нерухомість	3340	1,2	3379	1,1	2933	0,8	39	-446
Активи з права користування	-	-	1716	0,6	1748	0,5	-	32
Основні засоби та нематеріальні активи	3793	1,4	4764	1,5	5894	1,5	971	1130
Інші фінансові активи	2743	1,0	2210	0,7	3448	0,9	-533	1238
Інші активи	8899	3,2	9285	3,0	8900	2,3	386	-385
Майно, що перейшло у власність банку як заставодержателя	1361	0,5	1244	0,4	1228	0,3	-117	-16
Активи, утримувані для продажу	117	0,04	-	-	32	0,01	-	-
Всього активів	278048	100,0	309723	100,0	382525	100,0	31675	72802

Так, відповідно до наведених у додатках А і Б даних, активи протягом 2018-2020 років невпинно зростали, а саме: у 2019 р. порівняно з 2018 р. на 31 675 млн. грн., а у 2020 р. порівняно з 2019 р. – на 72 802 млн. грн. Таке зростання було спричинено збільшенням у 2020 році інвестиційних цінних

паперів за справедливою вартістю через прибуток чи збиток на 16 070 млн. грн. та за справедливою вартістю через інший сукупний дохід на 52 594 млн. грн.

На основі аналізу структури і динаміки активів відділення АТ КБ «Приватбанк» за 2018-2020 рр. можна зробити висновок, що у 2020 році найбільша питома вага в активах займали інвестиційні цінні папери за справедливою вартістю через інший сукупний дохід – 31,2%, їхня питома вага збільшилась в порівнянні з попереднім періодом на 9,7%. Найменшу питому вагу в активах у 2020 р. займають інвестиції в дочірні та асоційовану компанію, а також активи, утримувані для продажу – 0,01%. Бачимо, що загальна величина грошових коштів АТ КБ «Приватбанк» за 2020 р. у порівнянні з 2019 р. збільшилась на 4 017 млн. грн. за рахунок підвищення рівня ефективності здійснення грошових операцій, кредити та аванси клієнтам навпаки зменшились на 4 523 млн. грн. за умов стабілізації кредитної політики банку.

Також зроблено аналіз динаміки та структури пасивів в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Аналіз динаміки і структури пасивів АТ КБ «Приватбанк» за
2018-2020 рр.

Показники	2018 р.		2019 р.		2020 р.		Зміна, млн. грн. (2019- 2018)	Зміна, млн. грн. (2020- 2019)
	млн. грн.	питома вага, %	млн. грн.	питома вага, %	млн. грн.	питома вага, %		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Заборгованість перед НБУ	9817	4,0	7721	3,0	-	-	-2096	-7721
Заборгованість перед банками та іншими фінансовими організаціями	195	0,1	201	0,1	2	0,001	201	-199
Кошти клієнтів	231055	93,7	240621	94,3	312708	94,8	9566	72087
Зобов'язання орендаря з лізингу	-	-	1748	0,7	1855	0,6	1748	107
Відстрочене зобов'язання з податку на прибуток	136	0,1	121	0,01	146	0,01	-15	25
Інші фінансові зобов'язання	2249	0,9	1522	0,6	2907	0,9	-727	1385
Резерви та нефінансові зобов'язання	3132	1,3	3260	1,3	12082	3,7	128	8822
Всього зобов'язань	246584	88,7	255194	82,4	329700	86,2	8610	74506
Акціонерний капітал	206060	74,1	206060	66,5	206060	53,9	0	0
Емісійний дохід	23	0,01	23	0,01	23	0,01	-	0
Резерв переоцінки будівель	687	0,2	614	0,2	689	0,2	-73	75

Продовження табл. 2.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Нереалізований збиток від інвестиційних цінних паперів	-3303	-	-1274	-	-2937	-	2029	-1663
Результат від операцій з акціонерами	12174	4,4	12174	3,9	12174	3,2	0	0
Загальні резерви та інші фонди	6211	2,2	6850	2,2	8481	2,2	639	1631
Накопичений дефіцит	- 190388	-	- 169918	-	- 171665	-	-	-
Всього власного капіталу	31464	11,3	54529	17,6	52825	13,8	23065	-1704
Всього зобов'язань та капіталу	278048	100,0	309723	100,0	382525	100,0	31675	72802

Судячи з аналізу структури і динаміки пасивів АТ КБ «Приватбанк» за 2018-2020 рр., можна зробити висновки, що найбільша питома вага в пасивах банку у 2020 році займали зобов'язання – 86,2%, найбільша питома вага в зобов'язаннях банку у 2020 році займали кошти клієнтів – 94,8%, найменшу питому вагу займала заборгованість перед банками та іншими фінансовими організаціями – 0,001%, їхня величина зменшилась по порівнянню з 2019 роком на 199 млн. грн.

Найбільшу питому вагу в капіталі банку у 2020 році займав акціонерний капітал – 206 060 млн. грн., також найменшу вагу має емісійний дохід в розмірі 23 млн. грн.

Необхідно також здійснити аналіз доходів, витрат та чистого прибутку банку за досліджуваний період (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Доходи, витрати та чистий прибуток АТ КБ «Приватбанк» за
2018-2020 рр., млн. грн.

Найменування статей	Роки			Зміна, 2020-2019 рр.	
	2018	2019	2020	млн. грн.	%
1	2	3	4	5	6
Процентні доходи	137853,5	125720,1	188716,0	62995,9	50,1
Процентні витрати	32597,0	50946,0	60050,1	9104,1	17,8
Чистий процентний дохід	105256,5	74774,1	128665,9	53891,8	72,1

Продовження табл. 2.3

1	2	3	4	5	6
Комісійний дохід	97287,5	103227,0	129056,7	25829,7	25,1
Комісійні витрати	9554,7	10950,6	6277,9	-4672,7	-42,6
Чистий комісійний дохід	87732,8	92276,4	122778,8	30502,4	33,1
Операційний дохід	238574,4	234357,7	33183,6	-201174,1	-85,8
Загальні витрати	196165,8	190742,3	266514,7	75772,4	39,7
Прибуток до оподаткування	42408,5	44405,4	78486,9	34081,5	76,7
Податок на прибуток	-	790,0	13165,0	12375,0	68,9
Чистий прибуток/збиток банку	42408,5	43615,3	65321,9	21706,6	49,7

Таким чином, згідно з даними табл. 2.3 чистий процентний дохід за аналізований період збільшився за 2020 р. на 53891,8 млн. грн. або на 72,1% і склав 53891,8 млн. грн., за 2019 р. склав 74774,1 тис. грн. При цьому загальна величина чистого комісійного доходу за 2020 р. у порівнянні з 2019 р. збільшилась на 30502,4 млн. грн. або на 33,1% за рахунок збільшення величини комісійних доходів банку на 25829,7 млн. грн. та зменшення величини комісійних витрат на 4672,7 млн. грн.

За 2018-2020 рр. величина чистого прибутку банку збільшилась на 49,7% за рахунок збільшення величини чистого процентного та комісійного доходів, при цьому величина чистого комісійного доходу за досліджуваний період збільшилась на 30502,4 млн. грн. за рахунок збільшення величини комісійних доходів на 25829,7 млн. грн.

Маючи статус надійного банку, АТ КБ «Приватбанк» прагне бути уособленням стабільності, впевненості та динамічного розвитку, національним надбанням держави та символом її респектабельності. Сьогодні послугами банку користуються всі категорії населення, що зумовлює провідну позицію банку на ринку роздрібних банківських послуг України.

В табл. 2.4 проведено аналіз кредитного портфелю банку у досліджуваному періоді, адже джерелом доходів, що є основним для банків, являються кредитні операції.

Таблиця 2.4

Аналіз кредитного портфелю АТ КБ «Приватбанк» за 2018-2020 рр.

Показники	2018 р.		2019 р.		2020 р.		Зміна, млн. грн. (2019- 2018)	Зміна, млн.грн. (2020- 2019)
	млн. грн.	питома вага, %	млн. грн.	питома вага, %	млн. грн.	питома вага, %		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Кредити та дебіторська заборгованість за фінансовим лізингом	185575	78,2	212795	72,9	210579	71,2	27220	-2216
Кредити юридичним особам	3479	1,5	5648	1,9	6250	2,1	2169	602
Кредити фізичним особам – кредитні картки	30354	12,8	45314	15,5	51890	17,5	14960	6576
Кредити фізичним особам – іпотечні кредити	9130	3,8	12923	4,4	11467	3,9	3793	-1456
Кредити фізичним особам – споживчі кредити	3144	1,3	4193	1,4	4148	1,4	1049	-45
Кредити фізичним особам – кредити на придбання авто	264	0,1	332	0,1	250	0,1	68	-82
Кредити фізичним особам – інші кредити	769	0,3	672	0,2	498	0,2	-97	-174
Кредити підприємствам малого та середнього бізнесу (МСП)	3952	1,7	8251	2,8	8555	2,9	4299	304
Дебіторська заборгованість за фінансовим лізингом	514	0,2	1612	0,6	2312	0,8	1098	700
Всього кредитів та авансів клієнтам	237181	100	291740	100	295949	100	54559	4209

Таким чином, згідно розрахунків в табл. 2.4 можна зробити висновки, що у 2020 році основним видом кредиту АТ КБ «Приватбанк» був кредит за фінансовим лізингом – 71,2%.

Також потрібно здійснити аналіз структури кредитного портфелю банку (табл. 2.5).

Результати аналізу структури кредитного портфеля показали, що в 2019 році вагому частину кредитного портфеля АТ КБ «Приватбанк» склали кредити фізичних осіб, до кінця 2020 року положення не змінилося – 75,1%. Це відбулося у зв'язку з проведенням банком політики по залученню на

обслуговування фізичних осіб, що пов'язане з відкриттям нових кредитних програм банком.

Таблиця 2.5

Структура кредитного портфеля АТ КБ «Приватбанк» за 2018-2020 рр.

Показники	2018 р.	Питома вага, %	2019 р.	Питома вага, %	2020 р.	Питома вага, %
Кредити СПД – юридичним особам	164604	69,4	107069	36,7	73691	24,9
Кредити фізичним особам	72577	30,6	184671	63,3	222258	75,1
Всього	237181	100	291740	100	295949	100

Динаміка обсягів кредитування відображена на рис. 2.1.

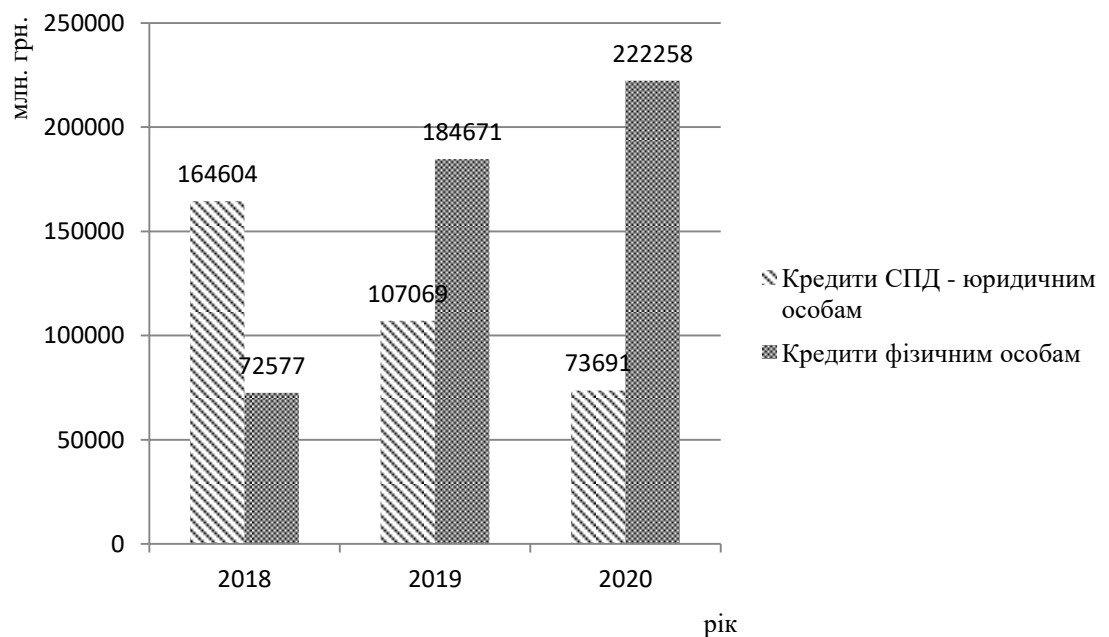

Рис 2.1. Динаміка обсягів кредитування АТ КБ «Приватбанк» за 2018-2020 рр.

Сума резервів під покриття безнадійної заборгованості у 2020 році у порівнянні з 2019 роком зменшилась на 60856,5 млн. грн., загальна сума кредитного портфелю банку за мінусом створених резервів у 2019 році у

порівнянні з 2018 роком збільшилась на 184460,5 млн. грн., що говорить про збільшення ефективності кредитної діяльності банку та підвищення рівня захищеності за рахунок збільшення резервів.

Отже, за аналізований період часу значно збільшились обсяги кредитування АТ КБ «Приватбанк» клієнтів фізичних осіб в умовах впровадження нових кредитних програм та збільшення ресурсної бази банку.

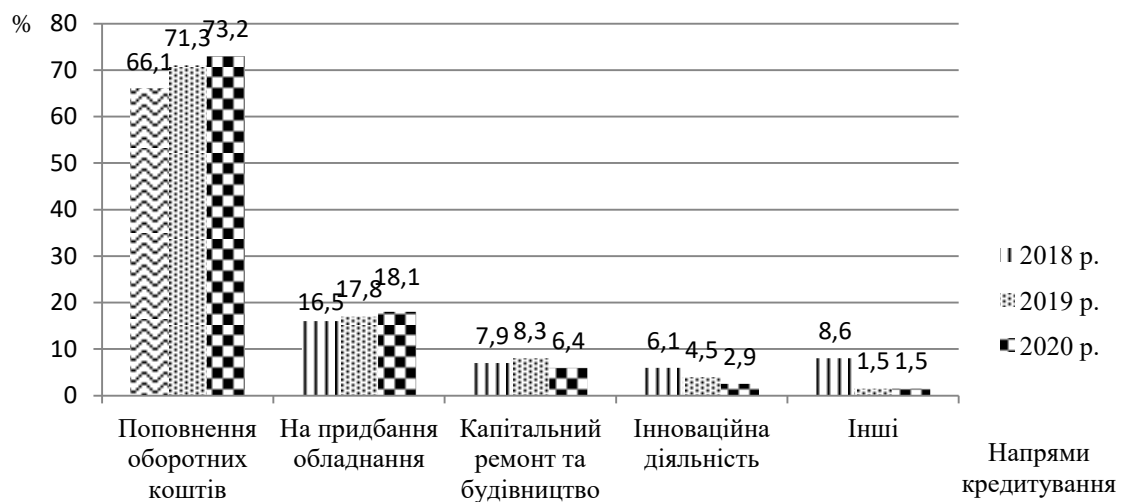

Рис 2.2. Структура кредитування АТ КБ «Приватбанк» юридичних осіб за 2018-2020 рр.

Таким чином, згідно рис. 2.2 за 2018-2020 рр. збільшилось кредитування юридичних осіб АТ КБ «Приватбанк» на поповнення оборотних коштів, також більшість кредитування банку здійснювалось на придбання нового обладнання.

Динаміка кредитування банком юридичних осіб у національній валюті в 2018-2020 рр. наведена в табл. 2.6.

Згідно отриманих результатів в таблиці, можна зробити висновки, що за 2019 рік у порівнянні з 2018 роком збільшився обсяг кредитування фізичних осіб на 206,2%, що пов'язано з необхідністю використання надлишкових

ліквідних активів банку з метою отримання додаткового прибутку за рахунок збільшення кредитних операцій.

Таблиця 2.6

Кредитування АТ КБ «Приватбанк» юридичних осіб у національній валюті за 2018-2020 рр.

Показники	Роки			Відхилення	
	2018	2019	2020	Абсолютне, млн. грн.	Відносне, %
Юридичні особи	164604	107069	73691	-90913	-55,2
Фізичні особи	72577	184671	222258	149681	206,2
Всього	237181	291740	295949	58768	24,77

Структуру кредитного портфелю за ризикованістю наведено в табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Структура кредитного портфелю АТ КБ «Приватбанк» за 2018-2020 рр.

Класифікація кредитів	2018 р.		2019 р.		2020 р.	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
1. Мінімальний рівень ризику	174565,2	73,6	221138,9	75,8	171058,5	57,8
2. Помірний ризик	38186,1	16,1	50762,8	17,4	50015,4	16,9
3. Значний ризик	24429,7	10,3	10940,3	3,75	61557,4	20,8
4. Високий ризик	-	-	8898,0	3,05	13317,7	4,5
5. Безнадійні	-	-	-	-	-	-
Всього кредитний портфель	237181	100	291740	100	295949	100

Таким чином, згідно отриманих результатів, у 2020 році збільшився розмір строкової заборгованості та розмір несплачених відсотків у порівнянні з попереднім роком, що зумовлює необхідність підвищення ефективного контролінгу з боку банку за станом кредитних виплат потенційними позичальниками та створення додаткових резервів для покриття можливих збитків від кредитної діяльності. Для зниження ризиків керівництву АТ КБ

«Приватбанк» слід звернути увагу на підвищення рівня ефективності управління кредитними операціями за рахунок збільшення рівня страхування, вартості застави, здійснення більш результативного процесу оцінки кредитоспроможності потенційного позичальника.

Крім того, у 2020 році у АТ КБ «Приватбанк» зменшилась питома вага кредитів з найменшим ризиком у порівнянні з 2018 роком на 18,0% та збільшилась вага значних ризиків на 1,45% за цей же період та помірний ризик по кредитах – на 17,05%.

Далі маємо проаналізувати динаміку внесків клієнтів банку в національній валюті (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Аналіз динаміки внесків клієнтів АТ КБ «Приватбанк» в національній валюті за 2018-2020 рр.

Показники	Роки			Зміна, млн. грн.	
	2018	2019	2020	2019-2018 рр.	2020-2019 рр.
Депозити, всього:	231055	240621	312708	9566,0	72087,0
Кошти на вимогу СПД	38817,2	40424,3	52534,9	1607,1	12110,6
Кошти на вимогу фізичних осіб	81793,5	85179,8	110698,6	3386,3	25518,8
Строкові кошти фізичних осіб	100046,8	104189,0	135402,6	4142,2	31213,6
Строкові кошти юридичних осіб	10397,5	10827,9	14071,9	430,4	3244,0

Депозитна політика банку багато в чому впливає на наявність ресурсів, що потім можуть використовуватись ним в своїй діяльності. Успішно впроваджена депозитна політика призводить до збільшення ресурсів банку.

Динаміка депозитів АТ КБ «Приватбанк» в національній валюті за 2018-2020 рр. відображена на рис. 2.3.

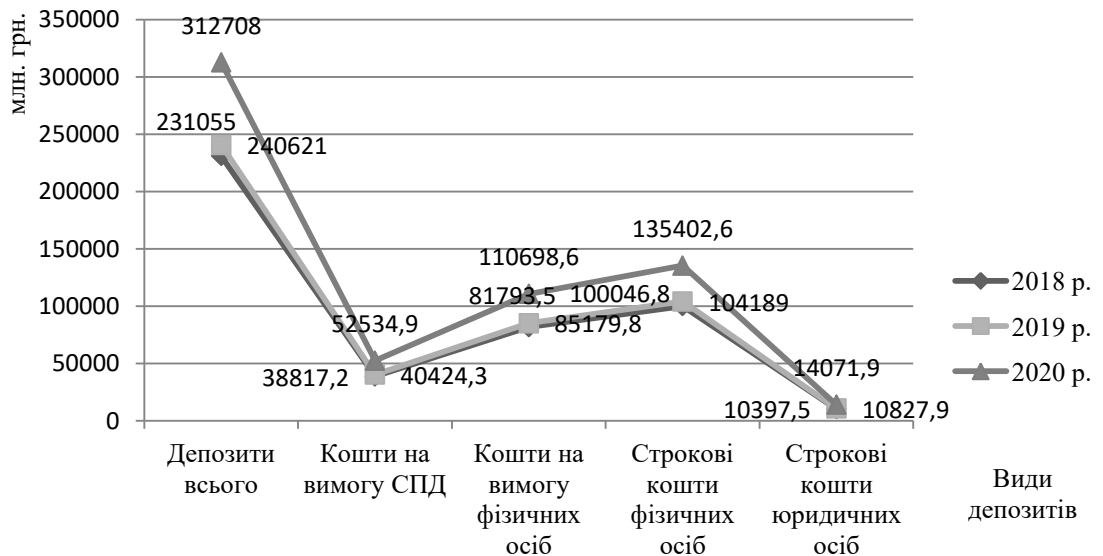

Рис. 2.3. Динаміка депозитів АТ КБ «Приватбанк» в національній валюті за 2018-2020 рр.

Отже, за 2018-2020 рр. відбулось збільшення сум по внесках до запитання фізичних осіб на 3 386,3 млн. грн. та на 25 518,8 млн. грн., що пов'язано зі збільшення надходження коштів у вигляді соціальних виплат, зарплати та інших грошових коштів клієнтів., також збільшились суми строкових депозитів – на 4 142,2 млн. грн. та на 31 213,6 млн. грн. відповідно. Подібна динаміка спостерігається і в строкових коштах юридичних осіб: їх зростання було у сумі 430,4 млн. грн. і 3 244,0 млн. грн. відповідно. Щодо коштів на вимогу юридичних осіб, то бачимо, що вони в 2019 р. порівняно з 2018 р. зросли на 1 607,1 млн. грн., а в 2020 р. порівняно з 2019 р. - на 12 110,6 млн. грн.

Таким чином, за 2020 р. у порівнянні з іншими періодами відбулось збільшення обсягів депозитів клієнтів за рахунок впровадження банком нових депозитних програм.

Також необхідно провести аналіз структури та динаміки депозитних операцій банку (табл. 2.9-2.10).

Таблиця 2.9

Аналіз структури депозитних операцій АТ КБ «Приватбанк» за
2018-2020 рр.

Види депозитів	2018 р.		2019 р.		2020 р.	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Фізичні особи	181840,3	78,7	189368,8	73,5	246101,2	75,3
Юридичні особи	49214,7	21,3	51252,2	26,5	66606,8	24,7
Міжбанківські депозити	-	-	-	-	-	-
Всього депозитів	231055	100	240621	100	312708	100

Отже, згідно даних табл. 2.9, у 2020 р. в порівнянні з 2019 р. зменшилась питома вага депозитів юридичних осіб та збільшилась вага депозитів фізичних осіб, що свідчить про зміну депозитної політики банку.

Таблиця 2.10

Аналіз динаміки депозитних операцій АТ КБ «Приватбанк» за
2018-2020 рр.

Види депозитів	2018 р.	2019 р.			2020 р.			Відхилення 2020 до 2018	
	млн. грн.	млн. грн.	2019 до 2018		млн. грн.	2020 до 2019		+, -	%
			+, -	%		+, -	%		
Фізичні особи	181840,3	189368,8	7528,5	5,3	246101,2	56732,4	25,6	64260,9	31,9
Юридичні особи	49214,7	51252,2	2037,5	6,8	66606,8	15354,6	28,3	17392,1	35,1
Міжбанківські депозити	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Всього депозитів	231055	240621	9566	4,1	312708	72087	29,9	81653	35,3

Згідно з даними табл. 2.10 загальний обсяг депозитів у 2019 р. в порівнянні з 2018 р. зріс на 9566 млн. грн. або на 4,1% та в 2020 р. в порівнянні з 2019 р. – на 72087 млн. грн. або на 29,9%.

Отже, за 2018-2020 рр. збільшився загальний обсяг депозитів відділення на 135%, за рахунок збільшення сум депозитів фізичних осіб в умовах впровадження нової депозитної політики банку по залученню додаткових

коштів за рахунок зарплатних карткових проектів та нових умов по нарахуванню відсотків по строковим депозитам.

2.2. Аналіз активних операцій банку

З початку аналізу та з метою оцінки рівня фінансової стійкості необхідно проаналізувати значення показників прибутковості та рентабельності АТ КБ «Приватбанк» (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Показники прибутковості та рентабельності АТ КБ «Приватбанк» за 2018-2020 рр., %

Показники	Роки			Зміна	
	2018	2019	2020	2020-2018 рр.	2020-2019 рр.
Дохід на активи	4,1	24,1	3,01	-1,09	-21,09
Дохід на капітал	14,8	28,7	1,36	-13,44	-27,34
Дохід на акціонерний капітал	48,5	1,43	0,68	-47,82	-0,75
Чиста процентна маржа	5,1	2,07	2,9	-2,2	0,83
Рівень нетрадиційних доходів	0,007	0,001	5,9	5,893	5,89
«Мертва крапка» прибутковості банку	38,8	16,8	16,4	-22,4	-0,4

На основі розрахунку коефіцієнтів рентабельності діяльності АТ КБ «Приватбанк» можна зробити висновок, що він є фінансово стійким і здійснював прибуткову діяльність, адже показники рентабельності відповідають нормативним значенням.

У динаміці визначено зменшення дохідних показників діяльності банку АТ КБ «Приватбанк» за 2018-2020 рр. за рахунок зменшення обсягів кредитних операцій з метою зниження кредитного ризику банку.

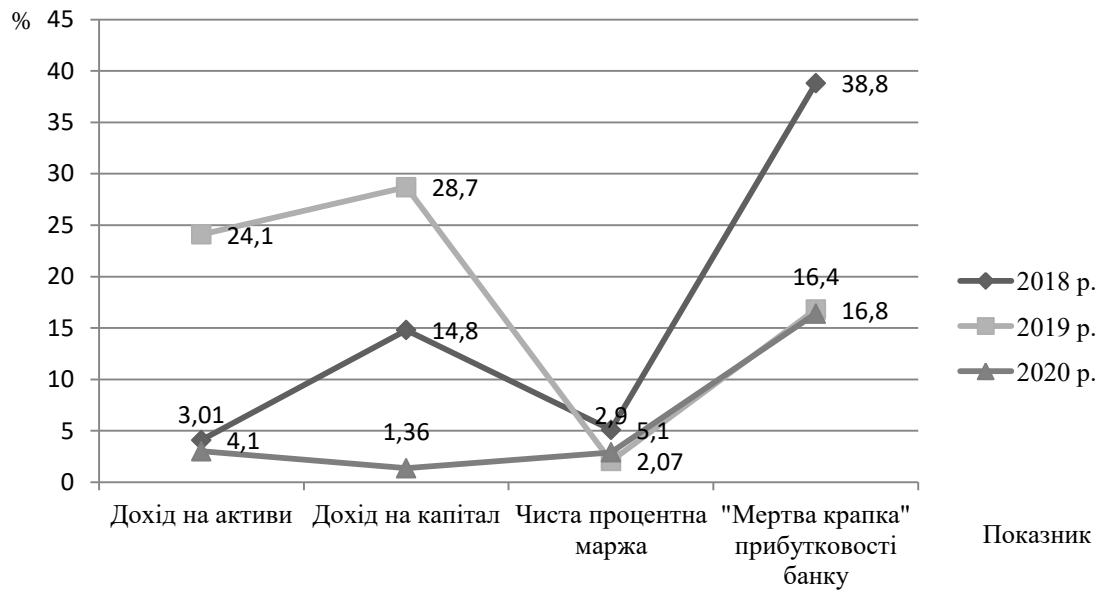

Рис 2.4. Динаміка зміни показників прибутковості та рентабельності АТ КБ «Приватбанк» за 2018-2020 рр.

Показники ділової активності та ліквідності банку наведені в табл. 2.12.

Таблиця 2.12

Показники ділової активності та ліквідності АТ КБ «Приватбанк» за 2018-2020 рр., %

Показники	Роки			Зміна	
	2018	2019	2020	2020-2018 рр.	2020-2019 рр.
Рівень дохідних активів	6,54	7,22	10,7	4,16	3,48
Загальна кредитна активність	7,77	7,21	8,08	0,31	0,87
Загальна інвестиційна активність	0,18	0,15	0,11	-0,07	-0,04
Коефіцієнт використання залучених коштів	8,87	7,28	8,26	-0,61	0,98
Додатковий коефіцієнт використання	1,13	1,01	1,02	-0,11	0,01
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	15,4	18,2	20,3	4,9	2,1
Коефіцієнт поточної ліквідності	32,5	38,3	41,9	9,4	3,6
Коефіцієнт короткострокової ліквідності	60,4	67,7	83,9	23,5	16,2

Таким чином, на основі аналізу коефіцієнтів, характеризуючи фінансовий стан та фінансову стійкість АТ КБ «Приватбанк», можна зробити висновок, що банк здійснює рентабельну діяльність та прибуткову діяльність за проаналізований період. Також простежується збільшення рівня ліквідності за рахунок збільшення ліквідних активів банку, у разі чого відбулось збільшення коефіцієнту поточної ліквідності на 3,6, значення коефіцієнту короткострокової ліквідності на 16,2, що говорить про збільшення загальної долі найбільш ліквідних активів у загальних сумі активів банку. Зменшення відношення загальної суми доходів на активи у розмірі 21,09 говорить про збільшення величини активів за рахунок розширення діяльності та збільшення обсягу активних операцій за проаналізований період. Відношення загальної суми доходу на капітал впродовж періоду 2018-2020 рр. також зменшується на 27,34 за рахунок збільшення величини капіталізації банку.

Динаміку зміни показників ділової активності АТ КБ «Приватбанк» за 2018-2020 рр. відображено на рис. 2.5.

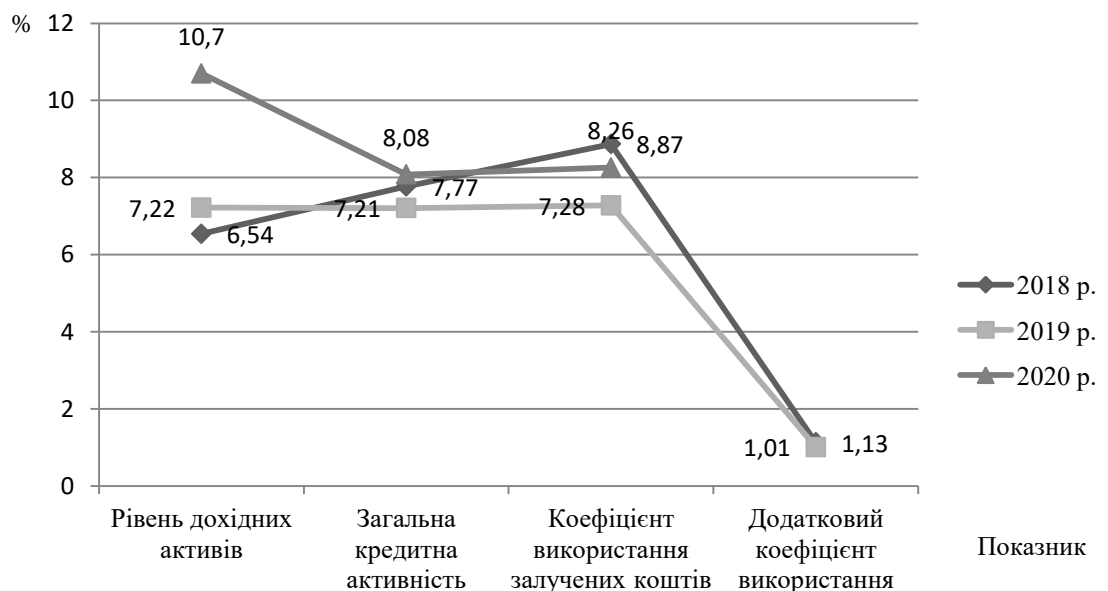

Рис 2.5. Динаміка зміни показників ділової активності АТ КБ «Приватбанк» за 2018-2020 рр.

Отже, за період 2018-2020 рр. збільшується величина відсоткової маржі на 0,83 за рахунок нової цінової політики банку, збільшився також рівень дохідності нетрадиційної діяльності банку на 5,89 за рахунок збільшення нетрадиційних послуг в умовах підвищення рівня банківської конкуренції.

При аналізі фінансової стійкості АТ КБ «Приватбанк» спробуємо використати методику CAMELS. Сутність її полягає в урахуванні при визначенні рейтингу: достатності капіталу; якості активів; якості управління; прибутку; ліквідності (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

Використання методики CAMELS з метою визначення рівня фінансової стійкості АТ КБ «Приватбанк» за 2018-2020 рр.

Показники	Алгоритм розрахунку	Значення величини	Рейтинг згідно шкали
1	2	3	4
Достатність капіталу			
Коефіцієнт достатності основного капіталу	Основний капітал / Активи з урахуванням ризику	4,21	3
Коефіцієнт достатності сукупного капіталу	Сукупний капітал / Активи з урахуванням ризику	8,01	3
Якість активів			
Загальний показник якості активів	(Нестандартні активи * 0,2 + Сумнівні активи * 0,5 + Збиткові активи * 1,0) / Капітал банку	4,85	1
Рівень прибутковості			
Коефіцієнт прибутковості	Чистий прибуток / Середній розмір активів	0,82	2
Рівень ліквідності			
Здатність швидко обмінюватися на готівку	Ліквідні активи / Загальна сума активів * 100%	41,9	2
Доступність грошових ринків	Кредити від інших банків / Загальна сума залучених коштів * 100%	67,3	2
Ефективність стратегії по управлінню активами	Загальна сума активів / Загальна сума зобов'язань * 100%	1,02	2
Якість менеджменту банку			
Компетентність, здібність до лідерства і адміністративної роботи менеджменту банку	Не дивлячись на недоліки у вирішенні деяких проблем, керівництво залишається компетентним і здатним управляти банком		2
Дотримання правил ведення банківської діяльності. Реагування на рекомендації аудиторів і наглядових органів. Готовність забезпечити виконання цілей банку	В основному значні ризики одночасно виявляються і контролюються. В цілому адміністрація відповідає покладеним на неї обов'язкам і продемонструвала задовільну поведінку в даній ситуації.		1

Продовження табл. 2.13

Чутливість до ризиків		
Адекватність внутрішньої політики банку рівню контролю за операціями і ризиками. Здатність планувати і нести відповідальність за ризики	Ефективна політика управління ризиками, створення достатньої величини резервів, формування ефективнішої системи ризик-менеджменту з використанням зарубіжної практики управління ризиками	1
Загальна рейтингова оцінка		19 / 9 = 2,11

Таким чином, згідно результатів оцінки рейтингу АТ КБ «Приватбанк» за використаною методикою треба зауважити, що банк є фінансово стійким та здійснює ефективну діяльність згідно набраної суми балів у розмірі 2,11. Однак необхідно звернути увагу на підвищення ефективності процесу управління активами з метою зниження рівня ризику від здійснення банківських операцій.

За роки діяльності банку значно змінилася його організаційна структура. АТ КБ «Приватбанк» виріс до самостійної кредитної установи, що має всю повноту повноважень у формуванні власного капіталу, залученні та розміщенні кредитних ресурсів, розробці власної стратегії розвитку. В той же час, постійно розширюючи спектр банківських операцій, збільшуючи об'єми надання послуг, опановуючи нові сегменти ринку та диверсифікуючи свою діяльність, банк впевнено набуває риси надійного універсального банку.

Згідно аналізу результатів фінансово-господарської діяльності АТ КБ «Приватбанк» було визначено, що за проаналізований період величина чистого прибутку знизилась за рахунок зменшення величини чистого процентного доходу та зменшення чистого комісійного доходу. Фінансово-економічний стан АТ КБ «Приватбанк» характеризується ступенем його оборотності капіталу та фінансової стійкості згідно динаміки структури джерел фінансування, здатності розраховуватися за борговими зобов'язаннями.

Діюча системи фінансового моніторингу (рис. 2.6) в процесі управління фінансовою безпекою АТ КБ «Приватбанк» забезпечує ефективна взаємодія всіх працівників банку, які в межах своєї компетенції виконують функції щодо здійснення фінансового моніторингу та прямо чи опосередковано здійснюють

обслуговування клієнтів, беруть участь у забезпеченні здійснення фінансових операцій.

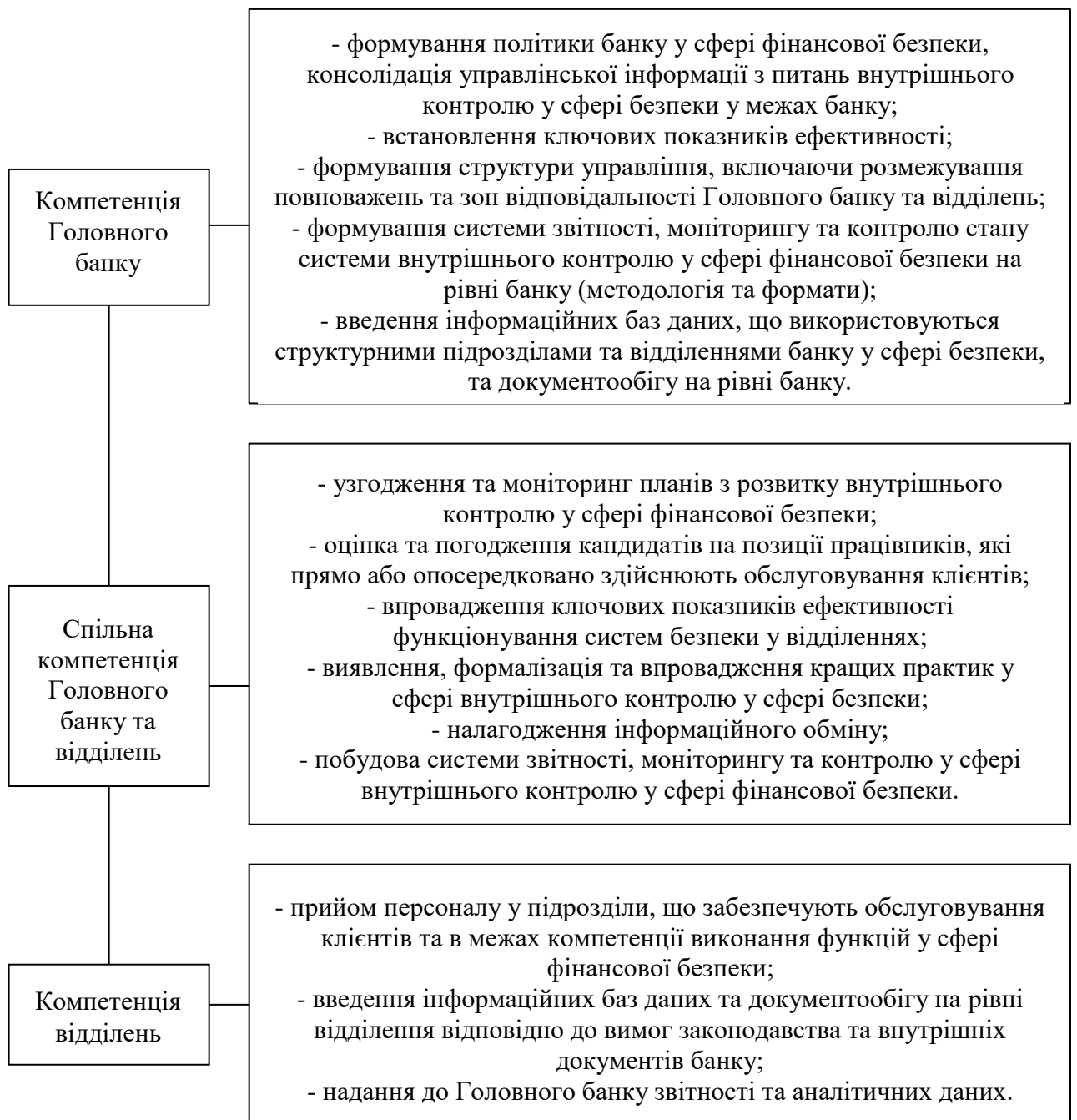

Рис. 2.6. Взаємодія ланок управління АТ КБ «Приватбанк» та їх компетенція у сфері управління фінансовою безпекою

Існує потреба у відстеженні доходів та активів будь-якої організації на базі комп'ютерної обробки всіх даних щодо її господарської діяльності,

повідомлень від банків, інших кредитно-фінансових закладів, страхових компаній тощо.

У той же час в умовах розвитку корпоративного управління у АТ КБ «Приватбанк» виникають проблеми контролю за поточною діяльністю керівного складу банківської установи. Зокрема існує проблема незалежності органів контролю, які перевіряють діяльність органів управління фінансовою установою, які повинні неупереджено проводити контроль та подавати зауваження і пропозиції стосовно діяльності банку.

За наявності розмежування компетенції, повноважень, а також відповідальності, в АТ КБ «Приватбанк» налагоджена система інформаційного обміну між підрозділами для ефективного виконання покладених на них обов'язків (рис. 2.6.).

Дана система передбачає порядок доведення та ознайомлення з внутрішніми нормативними документами у сфері фінансової безпеки, з нормами та вимогами чинного законодавства у даній сфері та зі змінами, що в них відбуваються, порядок інформування відповідних підрозділів про підозрілі операції, а також в обов'язковому порядку дана система передбачає зворотний зв'язок, тобто можливість отримання необхідної інформації та в разі необхідності змістовних консультацій підпорядкованими структурними підрозділами/відокремленими підрозділами у підрозділів-кураторів.

Загальна система моніторингу та контролю АТ КБ «Приватбанк» відображена на рис. 2.7.

Метою проведення консультацій з питань фінансового моніторингу АТ КБ «Приватбанк» є: забезпечення ефективного процесу координації і взаємодії в банку, мінімізація випадків прийняття необґрунтованих ризиків; забезпечення необхідної гнучкості в прийнятті рішень з питань фінансової безпеки.

Рис. 2.7. Система моніторингу та контролю АТ КБ «Приватбанк»

Консультації проводяться у випадках, якщо: це обумовлено порядками взаємодії при реалізації заходів з метою фінансової безпеки щодо загальних клієнтів/контрагентів; участь в операціях/угодах може призвести до порушення чинного законодавства та внутрішніх стандартів і принципів фінансової безпеки; дії з метою фінансової безпеки допускають можливість відступу від встановлених у банку стандартів, принципів, підходів; відмова від здійснення заходів у сфері фінансової безпеки може негативно впливати на інтереси банку в цілому.

На рівні банківської установи встановлюються правила, розробляються програми проведення фінансового моніторингу та призначаються працівники, відповідальні за його проведення.

Тобто система фінансового моніторингу потребує від АТ КБ «Приватбанк» спеціалістів із високим рівнем знань у сфері протидії легалізації

злочинних доходів, які можуть забезпечити якісне управління даною системою в банку та проводити регулярне навчання працівників банку, що прямо чи опосередковано здійснюють обслуговування клієнтів, та надавати оперативні та змістовні консультації.

Таким чином, враховуючи вище наведене, можемо сформулювати перелік критеріїв ефективності системи фінансового моніторингу в банку. На нашу думку, для АТ КБ «Приватбанк» їх доцільно об'єднати в дві групи:

- базові (ті, що продиктовані визначенням ефективності): результативність, дієвість, доцільність, економічність (табл. 2.14);

- додаткові (ті, що виділяються виходячи із принципів фінансового моніторингу) – це законність, гласність, об'єктивність, компетентність, обов'язковість, всеосяжність і регулярність, системність і інтеграція, оптимальність та адаптивність, точність, дотримання професійної етики.

Таблиця 2.14

Характеристика базових критеріїв ефективності фінансового моніторингу в управлінні фінансовою стійкістю АТ КБ «Приватбанк»

Критерій	Характеристика
Результативність	здатність приносити позитивний результат, відносно більший в порівнянні з попередніми періодами
Дієвість	здатність контролюючих суб'єктів фінансового моніторингу забезпечити своєчасне та повне виконання підконтрольним суб'єктом фінансового моніторингу (клієнтом банку) вимог, вказівок і рекомендацій
Доцільність	здатність запобігати та протидіяти використанню банку в процесі легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму
Економічність	мінімізація усіх видів витрат на організацію та функціонування системи фінансового моніторингу

Такі базові критерії ефективності фінансового моніторингу, як результативність, дієвість, доцільність та економічність дозволяють судити про неї в загальній формі. Однак остаточний висновок щодо ефективності системи

фінансового моніторингу є суб'єктивною думкою, що виникає з оцінки елементів системи фінансового моніторингу та їх ефективного функціонування. Тому поряд з додатковими критеріями, ефективність окремих елементів системи також може бути критеріями для визначення ефективності системи фінансового моніторингу в цілому. У даному випадку слід розробити систему критеріїв ефективності контролюючих суб'єктів, контрольних заходів, інформаційного, нормативно-методичного, технічного та технологічного забезпечення, управління ризиками легалізації доходів та фінансування тероризму.

Сформувавши систему критеріїв, наступним кроком оцінки ефективності є розробка показників, які давали б можливість зробити висновок про ефективність фінансового моніторингу за відповідним критерієм.

Показники відіграють подвійну роль: з одного боку, свідчать про рівень роботи контролюючих суб'єктів фінансового моніторингу, є основою оцінки їх роботи, а з іншого – допомагають спрямувати роботу, виявляти та усувати відхилення, що виникають. Показники завжди повинні містити в собі оцінку роботи, яку проводять контролюючі суб'єкти фінансового моніторингу і систематизуються у методику оцінки ефективності.

Аналіз форм статистичної звітності банків, що подається до Національного банку України, дозволив сформувати систему фінансових показників для оцінки ризиків використання банків у схемах відмивання кримінальних доходів.

3. АКТУАЛІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ АКТИВНИХ БАНКІВСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ

3.1. Впровадження ефективних інструментів управління проблемними активами банку в контексті реструктуризації позик

Стабільний та ефективно функціонуючий банк є найважливішим фактором зростання національної економіки. Однак в сучасних умовах воєнного стану існує загроза його стабільності.

Вітчизняна система управління проблемною позичковою заборгованістю існує відносно малий період часу і не встигла знайти методичний та організаційний досвід, порівнянний із зарубіжним. Наявні розробки були створені в умовах планової економіки та недостатньо враховують комерційний аспект кредитного процесу. Це обумовлює необхідність дослідження системи управління портфелем проблемної позичкової заборгованості кредитних організацій, що існує в українській банківській практиці.

Портфель проблемної позичкової заборгованості є однією зі складових кредитного портфеля банку і є сукупністю всіх проблемних кредитів банківської організації.

На теперішній момент не вироблено загальноприйнятого визначення поняття «проблемний кредит».

У банківській практиці поняття «проблемні кредити», «проблемні активи», «проблемна позичкова заборгованість», «погані борги банків», «Прострочена заборгованість» використовуються як взаємозамінні.

Критерії віднесення заборгованості до категорії проблемної встановлюються Національним банком України. Визначення якості позички здійснюється шляхом професійної думки на основі комбінації трьох класифікаційних критеріїв: фінансове становище позичальника, забезпеченість кредиту та якість обслуговування боргу. Фінансове становище позичальника

оцінюється кредитною організацією виходячи з методики, затвердженої внутрішніми документами на основі рекомендацій Національного банку. З іншого боку, кожним банком розробляється власна класифікація позичок за рівнем проблемності. Це спричиняє відсутність уніфікованого підходу до виділення та класифікації проблемних кредитів.

Збільшення кількості проблемних позичок сприяє погіршенню якості кредитного портфеля банків, виникненню додаткових витрат, зниженню прибутку або появі збитків і може призвести до банкрутства. У зв'язку з цим необхідно організувати роботу з управління проблемними активами з використанням найефективніших інструментів.

У світовій практиці існують дві основні схеми роботи з проблемними активами:

— централізована: держава створює спеціальне агентство з викупу та управління проблемними активами, яке входить до складу агенції з реструктуризації кредитних організацій або створюється за центрального банку;

— децентралізована: передбачає створення структур для роботи з проблемними активами у складі або поза окремими банками або передачу боргів на стягнення в колекторське агентство.

В Україні, за оцінками експертів, самих банків, а також згідно з офіційною позицією Уряду України, вирішення проблеми простроченої заборгованості здійснюється переважно за децентралізованою схемою.

Основними завданнями, що стоять перед системою управління проблемними активами банку, є:

- ідентифікація джерел виникнення проблемної заборгованості як у існуючих, так і у нових кредитних продуктах, що впроваджуються банком;
- виявлення та регулювання концентрації ймовірності виникнення проблемних кредитів у розрізі напрямків кредитування;

- кількісна оцінка рівня проблемності кредитного портфеля, аналіз та контроль за його впливом на фінансову стійкість банку та результати його діяльності;

- вибір джерел покриття проблемних кредитів та оцінка їх достатності;

- розробка, реалізація та оцінка ефективності методів нейтралізації або зниження рівня проблемної заборгованості;

- моніторинг та контроль за часткою проблемних кредитів.

Виділення цих завдань дозволяє розділити управління проблемними активами у банку на два основні етапи.

1. Моніторинг кредитних ризиків - робота з виявлення ознак проблемності в активів до простроченої заборгованості.

2. Повернення простроченої заборгованості – робота з проблемними активами після виникнення простроченої заборгованості.

Метою моніторингу є виявлення ознак проблемності в активів до виникнення простроченої заборгованості [18]. Результат — своєчасне припинення кредитування окремих позичальників, коригування кредитної політики. Особлива увага приділяється:

- моніторингу виконання кредитних зобов'язань щодо платіжної угоди, операцій з банківського рахунку клієнта;

- моніторингу фінансового стану, забезпечення та цільового використання кредиту.

На даному етапі беруть участь усі основні відділи банку: бізнес та ризик-підрозділи, заставні, юридичні служби, департамент безпеки тощо. Підрозділами банку виявляються угоди з передумовами проблемності, після чого проводяться аналіз можливого розвитку ситуації та вибір стратегії управління кредитом із ознаками проблеми. Якщо причини проблемності залишаються, необхідно вжити заходів для поліпшення якості заборгованості.

Виявлення проблемних кредитів може здійснюватися трьома шляхами:

- 1) під час повсякденної роботи кредитного менеджера;

- 2) у процесі ревізії кредиту;

3) під час зовнішньої перевірки позичальника. Другий і третій шляхи, безумовно, дають стійкий результат. Однак вони проводяться з тривалими інтервалами, у той час як найбільш важливим фактором управління проблемними позиками є швидкість їх виявлення. Кредитний менеджер здатний оперативніше виявити ознаки проблемності під час постійного моніторингу позичальників.

Практично вирішення проблеми управління простроченою заборгованістю залежить від двох умов:

- по-перше, чи кредитний договір містить положення, що дають банку право перевіряти звітність позичальника безпосередньо на підприємстві, а також чи є можливість припинити дію кредитного договору та звернути стягнення на заставу за наявності обґрунтованих підозр про неплатоспроможність позичальника;

- по-друге, якими повноваженнями наділений кредитний спеціаліст банку, під постійним контролем якого має бути виданий кредит.

Прояви проблемної заборгованості багатогранні. Вони поділяються на нефінансові (радикальні зміни у планах позичальника, перехід на нові ринки збуту, зміни у складі керівників, зміну юридичної адреси тощо) та фінансові (затримка або неповна виплата відсотків за кредитом, різке зниження дебіторів).

При прояві таких ознак відповідальний кредитний фахівець має вжити заходів, які дозволять розробити план заходів щодо покращення якості наданого кредиту. Кредитний спеціаліст зобов'язаний:

- провести повний аналіз фінансового забезпечення кредиту позичальника та скласти висновок;

- зібрати повну інформацію про те, в яких напрямках робота банку з цим позичальником схильна до ризику;

- щоденно контролювати надходження коштів на рахунок позичальника та у разі тривалої відсутності надходжень коштів на розрахунковий (валютний) рахунок вимагати пояснення причин;

- перевірити правильність юридичного оформлення всієї кредитної документації, особливо документації щодо забезпечення повернення кредиту;
- вивчити можливість одержання забезпечення у разі, якщо кредит не забезпечений.

Якщо заходи щодо поліпшення якості позички не дали результатів, необхідно перейти до наступного етапу повернення заборгованості.

Кожен банк встановлює певну прийнятну для себе частку прострочення, на яку він готовий піти з точки зору економічної доцільності, і при її досягненні коригуватиме свою політику у бік зниження ризиків. Якщо спостерігається перевищення допустимого рівня частки проблемних кредитів, необхідно створення власної служби збору заборгованості як одного з підрозділів банку. Мета цього підрозділу — виконання нормативів щодо повернення окремих активів.

На думку авторів [22, 38], основні причини виділення окремого незалежного підрозділу, який здійснює діяльність із повернення заборгованості, такі:

- вузька спеціалізація дозволяє сконцентруватися на вирішенні головного завдання;
- наявність окремої незалежної служби, фінансово мотивованої на повернення простроченої заборгованості, значно підвищує ефективність роботи з проблемними активами всіх внутрішніх підрозділів;
- можливість застосування найбільш ефективних методів повернення заборгованості.

Даним підрозділом мають бути розроблені методи врегулювання проблемної позичкової заборгованості.

Роботу у банку необхідно повністю централізувати на всіх етапах існування простроченої заборгованості.

У підрозділі мають бути створено відділи, відповідальні за роботу по стягненню залежно від термінів прострочення (Soft — 90 дн. з моменту початку прострочення з платежів; Hard — 90—180 дн.; Legal Collections — звернення до

судової практики), відділ роботи з заяви - ями та скаргами клієнтів, а також відділ роботи з великими та забезпеченими кредитами. Повинні бути запроваджені:

- програмне забезпечення, що дозволяє автоматизувати процеси стягнення на всіх етапах;
- система автодозвону;
- автоматичне розсилання листів, SMS-повідомлень;
- система мотивації співробітників.

Як правило, найбільш результативною є власна робота банку протягом 30–60 днів. Саме цей період відбувається максимальне погашення прострочених боргів. Така заборгованість виникає з об'єктивних причин: клієнт забув зробити платіж за кредитом або не знав, як це зробити, або поява короткострокових фінансових труднощів. У цей період роботу здійснює бізнес-підрозділ. Після цього актив передається за «внутрішньою ціною» — з дисконтом від номіналу до підрозділу управління проблемними активами. При цьому фіксується управлінський збиток бізнесу, що впливає на його ключові показники ефективності і, як наслідок, преміальний фонд.

За результатами аналізу робіт авторів [10, 16], які проаналізували різні класифікації методів врегулювання проблемної заборгованості, запропоновані українськими та зарубіжними авторами. На цій основі була розроблена класифікація основних способів вирішення конфлікту «позичальник-банк».

Усі методи, що використовуються в рамках банку, завжди спрямовані на зміну чи припинення існуючих між кредитором та боржником договірних кредитних зобов'язань або на виникнення між ними нових правовідносин, внаслідок яких попередні кредитні правовідносини припиняються шляхом виконання позичальником (або третьою особою) нових зобов'язань, що виникли між ними.

Перше, що можна зробити, якщо виникнуть проблеми з обслуговуванням боргу, — внести доповнення до тексту кредитного договору. Такий метод застосовується, якщо позичальник є постійним клієнтом банку або ж у

підприємства-позичальника щодо позитивної рентабельності. Тут можливі два варіанти.

1. «Канікули» за «тілом» кредиту за умови регулярної сплати відсотків з можливим підвищенням на 1—2 % ставки за кредит. Цей варіант зниження розмірів проблемної позичкової заборгованості є оптимальним для банку, але може бути непривабливим для позичальника, оскільки зростають додаткові витрати на обслуговування кредиту.

2. Зниження рівня процентних ставок за кредит (у межах 1—3 %) за умови, що позичальник достроково погашає більшу частину позики або додатково надає ліквідну заставу. У цьому випадку певною мірою буде забезпечено інтереси як банку, і позичальника. Але водночас зменшаться відсоткові доходи та прибуток банку. Крім того, кількість позичальників, здатних виконати ці умови, є незначною.

Ще один інструмент — пролонгація кредиту — продовження його терміну шляхом видачі нової позики замість старої. Цей спосіб покращення якості кредитного портфеля банків прийнятний лише за тими кредитами, щодо яких є впевненість у їхньому погашенні за нових термінів дії кредитного договору. При цьому статус боргу змінюється з простроченого на поточний. Тим самим банк визнає, що труднощі позичальника є тимчасовими, а подальша співпраця — вигідна.

Найбільш ефективним інструментом вирішення проблемних кредитних відносин вважається метод реструктуризації кредиту. У цьому випадку кредитор і позичальник відповідно до диспозитивних норм цивільного законодавства змінюють існуючі між ними умови користування кредитними ресурсами та умови погашення кредиту, коригують та доповнюють умови забезпечення його повернення, вносячи відповідні поправки та доповнення до кредитного договору та договору про заставу. Реструктуризація застосовується банком вибірково, щодо конкретних позичальників та видів позичок, з урахуванням можливостей практичної реалізації для досягнення поставленої мети. В даний час цей інструмент визнається як розумний, допустимий закон і

реальний спосіб отримання максимального економічного ефекту обома сторонами кредитних зобов'язань.

Переукладаючи, пролонгуючи, проводячи реструктуризацію кредитних договорів, за якими позичальники допустили прострочення платежів, кредитні організації тим самим забезпечують тимчасове зниження боргового навантаження на позичальника, покращують власні балансові показники та мінімізують обсяг резервів із позик.

При використанні цих інструментів виникають певні складнощі: вони застосовуються лише щодо обмеженої кількості позичальників, які продовжують свою діяльність. До того ж, для проведення реструктуризації кредитних договорів банку необхідні додаткові ресурси.

Якщо поточний фінансовий стан позичальників та їх фінансово-економічний потенціал не дозволяють реструктуризувати кредит, застосовуються методи припинення кредитних відносин, спрямовані на погашення проблемної заборгованості.

Позасудові методи ґрунтуються на використанні кредитором та боржником спеціальних норм права, що входять до інституту цивільного права про звернення стягнення на закладене майно. Найбільш радикальний спосіб – ліквідація застави. При його реалізації взаємовідносини між банком та клієнтом, як правило, повністю перериваються.

Суть дострокового погашення кредиту з припиненням договору в тому, що боржник або третя особа, яка є заставником, погашають усі зобов'язання, що існують на цей момент, перед кредитором грошовими коштами або шляхом передачі кредитору належного боржнику майна за договором про відступне. Проте кредитори не мають на меті купувати непрофільні для них активи. Вони не мають наміру (виходячи з профілю своєї діяльності) займатися подальшою реалізацією нерухомості, прийнятої до заліку як відступний.

Небажаним для банку є списання безнадійних для стягнення проблемних активів. В умовах кризи та необхідності нарощувати власний капітал вони не мають змоги компенсувати всі збитки за «поганими» кредитами за рахунок

свого прибутку. При цьому банки мають продовжувати проводити претензійно-позовні заходи щодо повернення боргу.

Судові методи роботи з проблемною заборгованістю застосовуються з ініціативи кредиторів і відіграють позитивну роль у тих випадках, коли боржники свідомо ховаються від виконання своїх зобов'язань щодо погашення боргу. Їхня низька ефективність обумовлена тривалістю розгляду судовими інстанціями відповідних позовів кредиторів, а також невідповідністю встановленого судом розміру початкової продажної ціни ринковим цінам.

Слід зазначити, що вибір інструменту для успішного вирішення проблемних ситуацій у кредитуванні залежить від конкретних фактичних обставин та економічного стану позичальників [30].

Оптимально ефективним та універсальним методом роботи з проблемною заборгованістю є метод, що характеризується комплексним підходом кредитних установ до роботи із позичальниками, які опинилися у складній фінансовій ситуації, умовно можна назвати «методом партнерської поведінки».

Можна виділити такі основні принципи методу партнерської поведінки кредитних організацій у роботі з боржниками:

- рівноправність сторін проблемних кредитних відносин;
- використання погоджувальних процедур у виборі способу врегулювання проблемної заборгованості;
- документаційне забезпечення роботи з проблемними кредитами, що полягає у наявності у кредитних організацій програм з врегулювання проблемної заборгованості, що включають способи роботи з проблемною заборгованістю, розроблені з урахуванням законодавчо допустимих варіантів поведінки суб'єктів проблемних кредитних правовідносин;
- сприяння кредитору позичальнику у реалізації оптимально вигідного варіанта реструктуризації та (або) способу погашення кредитних зобов'язань.

В даний час за методом партнерської поведінки будують свою роботу з позичальниками вже багато банків. Їхні керівники надають велике значення тим обставинам, що в процесі вирішення проблемної ситуації надзвичайно

важливий позитивний психологічний аспект роботи з боржниками, який досягається за рахунок сприяння позичальникам у реалізації тих чи інших операцій, що дозволяють погасити кредит усіма способами, що допускаються законом. Цей метод допомагає вирішити конфліктні ситуації, що виникають, оперативно і з максимальним економічним ефектом.

Ефективне управління проблемними активами є для банків найважливішою умовою стійкості та прибутковості їхньої діяльності. Відділ зі стягнення заборгованості значно впливає на забезпечення рентабельності кредитного продукту. Однак ця діяльність є непрофільною для банків. Тому доцільно здійснювати управління проблемними кредитами поза банком.

В даний час у українській практиці застосовуються два способи врегулювання проблемної позичкової заборгованості за межами банку:

- передача боргів на стягнення у колекторне агентство;
- створення самостійної юридичної особи, завданням якої стане управління проблемними активами банку.

Існує також можливість сегментування заборгованості, коли частина її стягується банком, а частина передається в колекторське агентство.

Передача боргів стягнення в колекторське агентство є новим напрямом в Україні. Колекторська діяльність здійснюється у двох основних формах [18]:

- 1) колекторське агентство виступає у ролі агента кредитора, діє від його імені та за його рахунок;
- 2) агентство набуває права вимоги до боржника та діє як кредитор.

Як плату за послуги колекторські агентства беруть відсоток від реально стягнених сум.

На користь взаємодії з певним колекторським агентством говорять такі аргументи, як наявність у нього досвіду роботи з проблемними кредитами, постійна клієнтура, організація охорони інформації, професійна ІТ-система, досвід керівництва та співробітників компанії, регіональна присутність та певний коридор. ціни послуги. При виборі агентства важливо зважати на показники його ефективності, капіталізації, страхування професійної

відповідальності. У разі передачі «поганих» боргів колекторам на умовах відстрочення платежу, обміну поганих боргів на векселі або облигації, продаж кредитів афілійованим структурам на балансі банку має зберігатися резерви в повному обсязі [24]. Багато в чому з цієї причини українські банки воліють вести власну роботу з управління проблемними активами.

Найбільші банки створюють відокремлені дочірні організації, які беруть на себе управління проблемними активами материнського банку. Це дозволяє очистити баланс банку, що реструктурується, від проблемних кредитів, що є важливим фактором залучення інвестицій та майбутнього розвитку. Головне завдання такого банку є повернення максимально можливих сум проблемних кредитів з урахуванням ефективного управління.

Система управління проблемними активами, що застосовується на даний момент в українській банківській системі, є недостатньо ефективною. Це пов'язано з тим, що українські банки займаються даною роботою переважно самостійно, тоді як вона є їм непрофільною. Неefективність також пояснюється зовнішніми та внутрішніми факторами. Розглянемо їх докладніше.

Чинники зовнішнього середовища:

- недосконалість законодавчо-правової бази;
- недоліки у нагляді та регулюванні банківської системи;
- відсутність єдиної наукової бази та методичного забезпечення;
- соціальна та політична нестабільність;
- низька фінансова грамотність населення.

Внутрішньобанківські фактори:

- організаційна структура;
- системно-технологічні фактори;
- низька ефективність банківського менеджменту;
- людський фактор.

В роботах автори [16, 18] виділяють такі недоліки, які притаманні системі управління проблемними кредитами в українській практиці.

1. Низька якість та недотримання процедури моніторингу. Це пов'язано з низькою ефективністю систем, що забезпечують оцінку фінансового стану позичальника, недостатньою розробкою програмного забезпечення, пріоритетом фінансових показників.

2. Неефективна організація процесу управління заборгованістю. Однією з найпоширеніших помилок у роботі з проблемними кредитами є спроба їх повернення за допомогою служби безпеки, тоді як займатися цим мають спеціально навчені працівники.

В даний час не багато банків створюють спеціалізовані структури з управління проблемною заборгованістю. Найчастіше вирішення цієї проблеми знаходиться в компетенції бізнес-підрозділу, який відноситься до даного виду роботи формально, оскільки це не є пріоритетним завданням. Водночас створення такої структури тягне за собою значні витрати. Необхідно організувати процес управління так, щоб не допустити економічно недоцільних витрат, мотивувати виконання цієї роботи та забезпечити централізований контроль на всіх етапах.

3. Пріоритет неформальних методів (реструктуризації) врегулювання проблемної заборгованості. В даний час найбільш поширеними способами роботи з проблемною заборгованістю є або її негайне стягнення, або досягнення із позичальником угоди про реструктуризацію боргу.

Реструктуризація призводить до подовження, накопичення кредитів. У результаті зростає вірогідність порушення основних принципів банківського кредитування: повернення та терміновості. Найчастіше рішення про реструктуризацію приймається ізольовано, поза контекстом управління структурою, кількісними та якісними характеристиками всього портфеля активів.

4. Неузгодженість з обліку української та міжнародної проблемної позичкової заборгованості. Це небезпечно з точки зору макроекономічної стійкості, а також веде до зниження конкурентоспроможності національних кредитних організацій по відношенню до локальних відділень великих

міжнародних банків, оскільки останні дотримуються жорстких методів класифікації.

5. Управління простроченою заборгованістю здійснюється банками ізольовано. Однак необхідно порівнювати кількісні та якісні характеристики своїх портфелів з характеристиками активів банківської системи, основних конкурентів та орієнтуватися на показники найкращих, розглядати можливості створення міжбанківських асоціацій з управління проблемними активами.

6. Орієнтація на короткостроковий період. Головне завдання для банків — повернути борг у найкоротший термін, щоб мінімізувати збитки. Не розглядається можливість отримання прибутку від управління проблемними активами, що цілком реально, але у довгостроковій перспективі.

7. Низька ефективність роботи банківського менеджменту. Найчастіше просто відсутні чітко сформульовані принципи управління проблемними активами, не здійснюється планування оптимальної структури портфеля за різними критеріями, відсутній стратегічний підхід.

8. Недооцінюється світовий досвід урегулювання проблемної позичкової заборгованості.

9. Недостатня професійна кваліфікація та некомпетентність персоналу. В управлінні проблемними активами важливий людський фактор. Наразі спостерігається слабкий розвиток комунікації між вищим керівництвом та рядовими співробітниками. Співробітники не мають інформації про комплексну стратегію банку в галузі управління активами, що породжує неоднозначність у розумінні проблеми. Чи не приділяється належної уваги розвитку персоналу.

Перелічені недоліки необхідно подолати якнайшвидше, оскільки ситуація з проблемними активами в Україні наближається до кризової. Удосконалення системи управління проблемними кредитами має здійснюватися як на рівні окремого банку, так і на рівні регулятора шляхом виявлення ефективних елементів зарубіжного досвіду, з урахуванням специфіки розвитку вітчизняної банківської системи.

Найефективнішою є система управління заборгованістю в європейських країнах. Успішність її визначається наявністю чіткої стратегії управління проблемними кредитами, співпрацею з колекторськими агентствами чи наявністю централізованого бюро кредитних історій.

В Україні її неможливо застосування такої схеми, оскільки колекторські компанії стикаються з такими труднощами, як недостатність інфраструктури на початкових стадіях роботи, відсутність клієнтської бази та практичного досвіду роботи на цьому ринку. Їхня кількість у порівнянні із Заходом вкрай мала (у США — 7 000, у Європі — 10 000; в Україні — трохи більше 100). Існують певні складнощі під час продажу:

- колекторська діяльність нині законодавчо не регламентована;
- на рівні саморегулювання не вироблено єдиних правил та критеріїв їх діяльності;
- відсутні необхідні фінансові кошти для придбання всієї заборгованості, що призводить до ретельного відбору кредитних пулів, що виставляються банками на продаж;
- низькі ціни.

Відмінна риса ринку колекторських послуг України - відсутність відкритої інформації про колекторські компанії.

В Україні досі немає централізованого бюро кредитних історій. Проте його створення необхідно з метою зниження кредитного ризику, операційних витрат банку оцінку кредитоспроможності позичальників, розміру премії за ризик конкретного позичальника, спрощення процедури моніторингу позичальників.

Забезпечення ефективності існуючої системи управління проблемними активами на рівні регулятора має здійснюватись також на основу світового досвіду. Слід застосувати найефективніші інструменти, використані у низці країн у кризових ситуаціях: змінити принципи резервування та стандартів розрахунку банківських нормативів або перейти до створення спеціалізованих державних структур з управління чи викупу проблемних активів.

На основі вивченої зарубіжної практики автори виділили три можливі стратегії, які може застосувати держава з метою підвищення ефективності системи управління проблемними активами банківської системи (див. таблицю). Вони спрямовані на збереження обсягів кредитування та підвищення ліквідності банківської системи.

Друга та третя стратегії здійснюються у рамках централізованого управління проблемними кредитами. Застосування стратегії невтручання неможливе, оскільки проведені дослідження показали, що кризова ситуація у сфері кредитних відносин банків із позичальниками, що склалася зараз, — наслідок дії внутрішніх та зовнішніх факторів.

Аналіз закордонного досвіду показує, що за наявності великої кількості банків, які зазнають труднощів, а також певної міри однорідності активів, що набувають, централізований спосіб реструктуризації банківської системи є найбільш ефективним. Купівля або передача непрацюючих активів у розпорядження державних організацій, що санують, зарекомендували себе як дуже ефективний інструмент [10]. Уряди багатьох країн засновували спеціальні корпорації для цілеспрямованої роботи з «поганими» банківськими активами. У рамках розроблених програм здійснюється часткове або повне придбання проблемних активів як за кошти, так і за гарантовані урядом облігації або векселі.

Проте офіційна позиція Міністерства фінансів України і Національного банку України у тому, що у час немає необхідності створювати централізований фонд для викупу «поганих» активів, оскільки це підвищує ризики корупції. Натомість Уряд України вжив ряд заходів, що сприяють управлінню проблемними активами [18]:

- пом'якшення вимог до якості кредитних портфелів банків;
- посилення захисту законних прав кредиторів.

Проте пом'якшення Національним банком України вимог до якості кредитних портфелів, що дозволяє банкам формувати менші за обсягом резерви на можливі втрати з позик та прирівняної до них заборгованості, мало негативні

наслідки: банки отримали можливість далі проводити ризиковану кредитну політику, відбулися накопичення проблемних активів та зростання державних витрат [38].

Національний банк України в даний час не має точної інформації про обсяг простроченої заборгованості, вже накопиченої банками. Відповідно, він не здатний вживати обґрунтованих рішень та превентивних заходів щодо вирішення проблем.

Однак для розчищення банківських балансів від проблемних активів необхідно під егідою Національного банку України створити єдиний центр реєстрації застав, централізовану компанію з управління активами, централізоване бюро кредитних історій (тобто відмовитися від чинної нині децентралізованої схеми зберігання кредитних історій) та центр моніторингу виданих кредитів. Потрібно сформулювати умови, за яких банки будуть зацікавлені показувати реальний обсяг «поганих» боргів.

Для нормалізації ситуації зі збільшенням простроченої заборгованості необхідно внести зміни до законодавства щодо регулювання відносин боржників і кредиторів, а також діяльності колекторських агенцій [12].

Робота системи управління проблемними кредитами має бути пов'язана з широким використанням операцій рефінансування [6]. Основними завданнями при проведенні таких угод є визначення справедливого коефіцієнта дисконтування, правильна оцінка розміру відшкодування та втрат, а також створення надійної структури, привабливої з погляду інвесторів. Тим самим з метою рефінансування проблемних боргів стає можливим використовувати сучасні техніки фінансування, включаючи випуск забезпечених цінних паперів, сек'юритизацію, синдиковане та субординоване кредитування. Це дозволить залучити ринкові джерела капіталу подальшого викупу проблемної заборгованості.

Також необхідно вжити ряд дій на рівні акціонерів та менеджменту. Акціонери мають визначити стратегію в галузі кредитної політики та

управління ризиками, а менеджери — перевести її на набір конкретних ключових показників та довести до діяльності пересічних працівників.

Слід поєднати елементи централізованого та децентралізованого управління проблемною заборгованістю, що дозволить розподілити ризики між державою, банками та спеціалізованими комерційними організаціями з управління проблемними активами. Розвиток системи управління проблемними кредитами в Україні має здійснюватися шляхом створення системної структури, орієнтованої на ефективне вирішення проблеми з використанням комплексу сучасних заходів взаємодії банків із проблемними боржниками.

3.2. Визначення ефективних підходів до управління банківськими активами в умовах діджиталізації економіки

Банківська система країни – це одна з центральних ланок всієї економічної системи країни, саме тому будь-яка загроза її стабільності може завдати шкоди всій економіці та громадянам країни.

Тому для виходу з кризи висвітливо антикризову стратегію, яку необхідно впроваджувати на державному рівні:

- розробка економічного механізму виникнення кризових ситуацій і створення системи сканування зовнішнього і внутрішнього середовищ банку з метою своєчасного виявлення слабких сигналів про загрозу виникнення кризи;
- стратегічний контролінг діяльності банку і розробка стратегії запобігання його фінансовим проблемам, оперативна оцінка й аналіз фінансового стану банку, виявлення можливості настання банкрутства;
- розробка політики діяльності банку в умовах кризи та виходу з неї;
- на законодавчому рівні потребує негайного вирішення проблема відповідальності власників банків за агресивний менеджмент, який призводить до накопичення ризиків банку;

- постійний облік ризику кредитної діяльності і розробка заходів щодо його зниження;

- прискорити прийняття закону про легалізацію доходів , адже це дозволило б повернути значні кошти в Україну, що суттєво допомогло б стабілізації банківської системи, зокрема її капіталізації;

- заборонити видачу банками кредитів в іноземній валюті, що сприятиме зменшенню девальваційного тиску та доларизації в Україні, а також доларизації ключових товарних ринків (нерухомості та авторинку).

Діагностика та попередження банківських криз, особливо в Україні, повинна стати стратегічним напрямком у програмах і прогнозах економічного розвитку країни.

Існує багато підходів і точок зору щодо елементів процесу стратегічного планування банку та послідовності дій у стратегічному плануванні. Проте наступна класифікація елементів стратегічного планування стосовно портфеля активів здається найбільш доцільною (рис. 3.1).

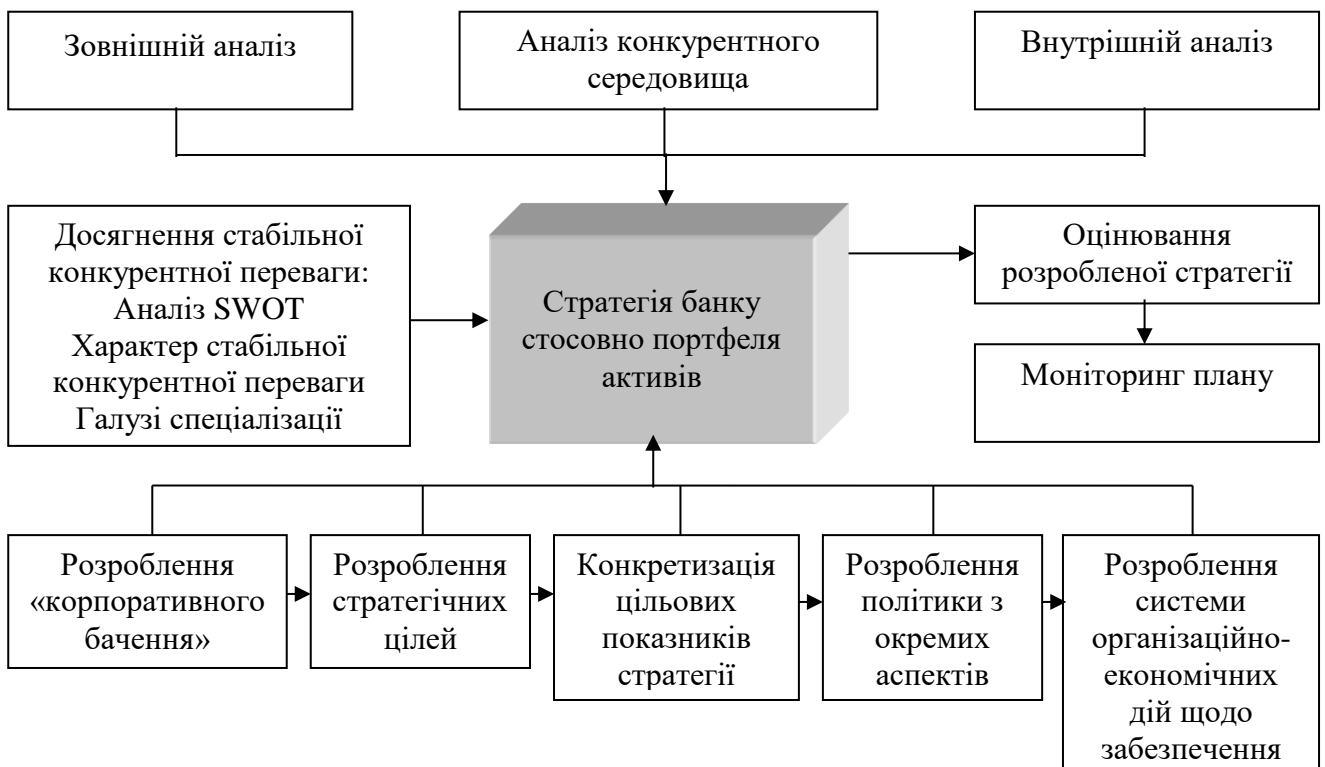

Рис. 3.4. Елементи процесу стратегічного планування стосовно портфеля активів банку.

Реалізація вищезазначених підходів дозволить подолати фінансову кризу, забезпечуючи при цьому надійне та безпечне функціонування банків та економічної сфери держави.

Державне антикризове управління не здатне запобігти виникненню усіх причин економічних криз, однак може істотно впливати на їх перебіг і зменшити втрати від них. Антикризове управління повинно направити дії на запобігання виникненню кризи та запроваджувати антикризові програми з метою мінімізації негативних наслідків. Ефективне управління здатне прискорити вихід з кризи.

Тривалість і глибина кризи є наслідком помилок в антикризовому управлінні, свідомих деструктивних дій керівників або нерозуміння ними причин, характеру й можливих наслідків кризи. І, відповідно, можна припустити, що в майбутньому вдасться мінімізувати наслідки кризових ситуацій, які виникають в нашій країні.

Враховуючи все вищесказане, зазначимо, що оптимізуючи роботу банку необхідно не тільки враховувати поточний момент, але намагатися створити основу для переваг у довготривалій перспективі. Важливо створити інформаційний блок для клієнтів, зробити акцент на надійності, стабільності та спокої, мінімізувати деструктивні настрої.

Необхідно покращити якість та конкурентоспроможність банківських послуг через забезпечення надійності автоматизованих систем; розширення безготівкових розрахунків. Створення системи швидкого реагування на виникнення ризику, шляхом оперативної оцінки стану діяльності банку.

Стратегія управління формуванням власного капіталу банку передбачає дослідження методів забезпечення зростання власного капіталу, як за рахунок зовнішнього залучення, так і можливостей оптимальної капіталізації прибутку, злиття банків, а також застосування прогнозних експертних систем щодо моніторингу власного капіталу, та організаційно-інформаційного забезпечення управління формуванням власного капіталу.

Найбільш поширеними є дві стратегії нарощування власного капіталу банку за рахунок прибутку: по-перше, збільшення прибутковості активних операцій, по-друге, оптимальна дивідендна політика. Раціональною і стабільною дивідендною політикою є та, котра максимізує ринкову вартість через направлення до 80% прибутку банку на виплату дивідендів. У цих умовах банк має реальну можливість зберегти діючих акціонерів і залучити нових. Одним із перспективних напрямків збільшення власного капіталу банку для українських умов є концентрація банківського капіталу на основі банківських злиттів і поглинань, створення банківських холдингів і альянсів, що досить характерно для закордонної практики і дає цілий ряд додаткових конкурентних переваг.

Українські банки мають обмежені можливості нарощування власного капіталу за рахунок збільшення прибутку через недостатню ефективність використання активів. Вибір того чи іншого джерела збільшення власного капіталу і їх структура визначаються сукупністю факторів, найважливішими із яких є оптимальне співвідношення між прибутком, ризиком і ліквідністю. Ризики впливають як на рівень прибутку, так і на рівень ліквідності.

В умовах невизначеності, використання економіко-математичних методів нечіткої логіки і комп'ютерної техніки дає можливість з достатньо високою мірою вірогідності здійснювати постійну експертну оцінку власного капіталу банку (в межах інтервалу можливих його значень) і впливу факторів на фінансовий його стан для прийняття оперативних рішень.

При цьому визначаються варіанти приведення у відповідність співвідношень між прибутком, ризиком і ліквідністю. Виділивши з показників, що характеризують відхилення стану банку від запланованих такі, що контролюють величину власного капіталу, можна здійснювати оперативне управління, як самим показником власного капіталу, так і діапазоном можливих значень.

Управління формуванням власного капіталу банку вимагає відповідного організаційного і інформаційного забезпечення. В зв'язку з цим, була

розроблена і запропонована система організаційно-інформаційного забезпечення управління формуванням власного капіталу банку. Вона включає два блоки: організацію направленою підбору відповідних інформаційних показників та організацію технології по формуванню цих показників.

Управління власним капіталом виходить з того, що банк це не тільки складна і комплексна система, але, в першу чергу, об'єкт банківського бізнесу, цінність якого визначається його можливістю отримувати дохід. В основі управління власним капіталом повинна лежати стратегія, спрямована на досягнення і підтримку капіталу, адекватного корпоративної стратегії банку; його конкурентної позиції; зростанню банку; ступені ризику, що приймається банком; очікуванням власників в отриманні доходу і вимогам з боку наглядових органів.

ВИСНОВКИ

На основі отриманих результатів в межах проведеного дослідження можна зробити загальний висновок, що до активних банківських операцій можна віднести операції, за допомогою яких банки розміщують наявні ресурси з метою отримання необхідного доходу та забезпечення своєї ліквідності.

Банк, як і раніше, залишається центром фінансової системи, зосереджуючи вклади уряду, ділових кіл та мільйонів приватних осіб. Через активні операції банки відкривають доступи до своїх фондів різного роду позичальникам, у тому числі приватним особам, компаніям та уряду. Банківськими операціями полегшується як рух товарів та послуг від виробника до споживача, і фінансова діяльність уряду. Вони надають частку коштів обігу, самі виступають як засіб регулювання кількості грошей в обігу. Активними операціями наочно свідчить у тому, що національні системи банків грають важливі ролі у функціонуванні економіки.

Під структурами активів розуміють співвідношення різних за якістю статей активів балансів банків до балансових результатів. Якість активів банків визначають доцільними структурами їх активів, диверсифікаціями активних операцій, обсягами ризикового активу, обсягами критичного та неповноцінного активу та ознаками мінливості активу.

Аналіз якості управління активами банку слід розпочинати з оцінки структури банківських активів, насамперед із позицій її раціональності та диверсифікованості.

Аналіз динаміки сукупних активів банку та їх структурних складових дозволяє оцінити загальні масштаби діяльності банку, виявити основні тенденції у його розвитку загалом та зміни у складі його активів, що відбулися за ряд останніх років, встановити основні причини цих змін.

За результатами аналізу фінансово–економічного стану АТ «Приватбанк», прийшли до висновку, що загальний стан банку оцінюється як стабільний і він здатний повернути гроші вкладникам, але власний капітал

банку відчутно зменшився і з'явився накопичений дефіцит що потребує докапіталізації. В ході проведеного аналізу річної звітності, балансу, даних Національного банку України та фінансової звітності банку були отримані дані за всіма аспектами діяльності банку. Аналіз фінансової стійкості дала змогу визначити негативне значення рентабельності власного капіталу банку і потребує певної докапіталізації.

Банк здійснює управління власним капіталом слідкуючи та постійно здійснюючи оцінки рівня адекватності банківського капіталу та його здатності запобігати ризикам. Головною метою стратегічного управління капіталом банку є залучення та підтримка на достатньому рівні капітальної бази з метою розширення діяльності й створення захисту від ризиків, які супроводжують банківську установу в процесі діяльності, прогнозування майбутнього обсягу капіталу з урахуванням усіх можливих факторів впливу, дотримання законодавчо визначених нормативів співвідношення між різними складовими капіталу.

Для підвищення ефективності системи фінансового менеджменту банку в роботі запропоновано удосконалити процес прийняття управлінських рішень та розробити організаційну модель управління капіталізації банку.

Створення такої системи повинно спиратися на наявний досвід, ресурси і організаційну структуру, зацікавленості в збільшенні капітальної бази банку. До створення такої системи або окремих її елементів необхідно підходити з позицій досягнення максимального кінцевого ефекту з мінімальними ресурсними витратами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналіз ефективності монетарної політики НБУ України. URL: <https://feao.org.ua>.
2. Бугаєнко А. Міжнародна та вітчизняна практика організації аудиту фінансового моніторингу банку. Економічний аналіз. 2016. Вип. 6. с. 389 – 391.
3. Бугель Ю. Напрями удосконалення сучасних методів управління банком. Галицький економічний вісник. 2018. №2 (27). с. 157 –163.
4. Бурденко І. М., Дмитрієв Є. Є., Ребрик Ю. С., Серпенінова Ю. С. Фінансовий механізм управління ліквідністю банку: монографія. Суми: Університетська книга, 2011. 136 с.
5. Бутинця Ф. Ф. Банківська справа: Навчальний посібник, за ред. проф. Київ: Кондор. 2010. 225 с.
6. Буткевич С. А. Щодо вдосконалення системи первинного фінансового моніторингу (організаційно-правові аспекти). URL: <http://www.nbu.gov.ua>.
7. Вінниченко О. В. Гудзь А. В. Фінансовий стан банку та методи його оцінки в Україні. Вісник економіки транспорту і промисловості № 69. 2020. URL: <http://www.irbis-nbu.gov.ua>.
8. Ганін В. І. Маслов С. І. Основи банківської справи: Навч. Посібник. Київ: Центр навчальної літератури. 2011. 325 с.
9. Гриценко Р. Р. Національні незалежні рейтингові агентства: концепція створення та функціонування. Вісник НБУ. 2017. №6. с. 22 – 24.
10. Гур'янова Л. С. Прикладна економетрика: навч. посіб.: у двох частинах. Ч. 2. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016. 252 с.
11. Дзюблюк О. В. Оптимізація формування ресурсної бази комерційних банків. Банківська справа. №5. 2017. С. 38 – 46.
12. Довгаль Ю. С. Сутність фінансової стійкості банку та ефективні шляхи її забезпечення. URL: <http://www.irbis-nbu.gov.ua>.
13. Євенко Т. І. Банківська система України: проблеми і перспективи розвитку. Економіка. 2018. №6. с. 40 – 41.

14. Єгоричева С. Б. Організація фінансового моніторингу у банках. Навчальний посібник. URL: <http://edu.com.ua>.
15. Жигайло Г. Г. Фінансові інструменти: визнання та оцінка. Вісник Національного банку України. 2019. №1. с. 12 – 13.
16. Іващенко Г. А. Технологія обробки економічної інформації : конспект лекцій. Харків: Вид. ХНЕУ, 2012. 120 с.
17. Коваленко В. В. Фінансовий моніторинг в банку: навч. посіб. Суми: ВТД «Університетська книга», 2013. 336 с.
18. Колодізев О. М. Система комплаєнсу в банках: нові властивості та виклики сучасності. Сучасні проблеми фінансового моніторингу: збірник матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної конференції (23 листопада 2018 року). Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, ТОВ «ТО Ексклюзив», 2018. с. 13 – 16.
19. Костирко Р. О. Оцінка ефективності внутрішнього контролю в управлінні витратами банку. URL: <http://www.nbuuv.gov.ua>.
20. Нідзельська І. А. Кредитні ризики та їх наслідки для банківської системи України в умовах поглиблення фінансової кризи Фінанси України. 2018. №7. с. 102 – 108.
21. Орлюк О. П. Фінансове право. Академічний курс: підручник. К.: Юрінком Інтер. 2017. 225 с.
22. Отенко І. П. Економічна безпека підприємства : навч. посіб. Харків: Вид. ХНЕУ, 2012. 252 с.
23. Петрук О.М. Банківська справа: Навчальний посібник. Київ: Кондор, 2012. 225 с.
24. Полтавська Є. О. Конкурентний аналіз: навч. посіб. Харків: Вид. ХНЕУ, 2011. 200 с.
25. Прокопенко І. Ф., Ганін В. І., Соляр В. В., Маслов С. Т. Основи банківської справи: Навч. посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2014. 410 с.

26. Савченко Л. А. Правові основи фінансового контролю: навч. посіб. Юрінком Інтер, 2014. 504 с.
27. Сарахман О. М., Раєвський К. Є., Скаско О. І. Банківський нагляд: Навч. посібник. Львів: ЛБІНБУ, 2014. 286 с.
28. Синюгіна Н. В. Фінансовий моніторинг в системі взаємодії суб'єктів господарювання на фінансових ринках: дис. кандидата екон. наук: 08.00.08. Харків, 2014. 236 с.
29. Скибенко С. Т., Халява С. П. Банківські операції. Київ: Укоопосвіта, 2016. 240 с.
30. Сокова М. А. Побудова системи внутрішнього контролю у сфері ПВД/ФТ в банку як основа ефективного функціонування механізму протидії легалізації злочинних доходів. URL: <http://edu.com.ua>.
31. Фінансова звітність АТ КБ «ПриватБанк». URL: <https://privatbank.ua/about/finansovaja-otchetnost>.
32. Фінансове право України. Л. К. Воронова, М. П. Кучерявенко, Н. Ю. Пришва та ін. Київ: Правова єдність, 2013. 395 с.
33. Фостяк В. В. Особливості побудови механізму управління капіталом банків. Вісник Університету банківської справи Національного банку України. 2011. № 2. с. 184 – 189.
34. Фостяк В. В. Функції банківського капіталу в забезпеченні розвитку банківської системи України. Науковий вісник НЛТУ України. 2010. № 20.1. с. 257 – 263.
35. Хмелюк А. А. Фінансовий моніторинг – суб'єкти та об'єкти. URL: <http://ndi-fp.nusta.com.ua>.
36. Циганюк Д. Л., Рудняк А. Д. Аналіз фінансового стану банківського сектору України. Вісник СумДУ. Серія «Економіка», №1. 2020. URL: <http://www.irbis-nbu.gov.ua>.
37. Череп А. В. Банківські операції: Навч. посібник. Київ: Кондор, 2015. 410 с.

38. Чмутова І. М. Визначення рівня ризику відмивання коштів за показниками операційного ризику та надійності банку. Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (31 травня – 1 червня, 2018 року). Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. с. 196 – 197.

39. Чорна О. М. Концепція підвищення ефективності формування власного капіталу банку. URL: <http://trade.donnuet.dn.ua/download/2012/34/Chorna.pdf>.

40. Чуб О. О. Банки в глобальній економіці: монографія. К.: КНЕУ, 2016. 340 с.

41. Шевченко Р. І. Банківські операції. Київ: КНЕУ, 2012. – 276 с.

42. Шиян Д. В. Критерії та показники ефективності системи фінансового моніторингу банку. URL: <http://edu.com.ua>.

43. Шпачук В. Найпоширеніші проблеми в банківській діяльності та першочергові заходи щодо їх вирішення. Вісник Національного банку України. 2017. №10. с. 45 – 46.

44. Штаєр О. М. Обґрунтування пріоритетності загроз економічної безпеки банку. Вісник економіки транспорту і промисловості: збірник науково-практичних статей. Харків: УДАЗТ, 2017. №39. с. 99 – 103.

45. Щибиволок З. І. Аналіз банківської діяльності: Навч. посіб. Київ: Знання, 2015. 311 с.

46. Офіційний сайт АТ КБ «Приватбанк». URL: <https://privatbank.ua/ru>.

47. Офіційний сайт Національного рейтингового агентства «Рюрік». URL: <http://rurik.com.ua/>.

48. About Thomson Financial BankWatch - Micah Freedman. URL: <http://www.micahfreedman.com/>.

49. Fitch Ratings: Credit Ratings & Analysis For Financial Markets. URL: <https://www.fitchratings.com/>.

50. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards, A Revised Framework. Bank Committee on banking supervision.– Basel.- November 2005. URL: [http:// www.bis.org](http://www.bis.org).

51. Principles for the Management of Credit Risk. URL: <http://www.bis.org/publ/bcbs54.htm>.

52. Standard & Poor's | Americas. URL: https://www.standardandpoors.com/en_US/web/guest/home.

ДОДАТКИ

Річний звіт АТ КБ «Приватбанк» станом на 31 грудня 2020 р.

АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК "ПРИВАТБАНК"
Окремий звіт про фінансовий стан станом за 31 грудня 2020 року

У мільйонах українських гривень	Прим.	31 грудня 2020	31 грудня 2019
АКТИВИ			
Грошові кошти та їх еквіваленти та обов'язкові резерви	6	49 911	45 894
Заборгованість банків	7	25 059	27 118
Кредити та аванси клієнтам	8	55 021	59 544
Інвестиційні цінні папери:			
- за справедливою вартістю через прибуток чи збиток	9	100 750	84 680
- за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	9	119 196	66 602
- за амортизованою собівартістю	9	1 715	875
Поточні податкові активи	22	6 660	2 257
Інвестиції в дочірні та асоційовану компанію		30	155
Інвестиційна нерухомість		2 933	3 379
Активи з права користування	10	1 748	1 716
Основні засоби та нематеріальні активи	11	5 894	4 764
Інші фінансові активи	12	3 448	2 210
Інші активи	13	8 900	9 285
Майно, що перейшло у власність банку як заставодержателя		1 228	1 244
Активи, утримувані для продажу		32	-
ВСЬОГО АКТИВІВ		382 525	309 723
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ			
Заборгованість перед НБУ		-	7 721
Заборгованість перед банками та іншими фінансовими організаціями		2	201
Кошти клієнтів	14	312 708	240 621
Зобов'язання орендаря з лізингу	31	1 855	1 748
Відстрочене зобов'язання з податку на прибуток	22	146	121
Інші фінансові зобов'язання	15	2 907	1 522
Резерви та нефінансові зобов'язання	16	12 082	3 260
ВСЬОГО ЗОБОВ'ЯЗАНЬ		329 700	255 194
КАПІТАЛ			
Акціонерний капітал	17	206 060	206 060
Емісійний дохід	17	23	23
Резерв переоцінки будівель	11	689	614
Нереалізований збиток від інвестиційних цінних паперів	9	(2 937)	(1 274)
Результат від операцій з акціонером		12 174	12 174
Загальні резерви та інші фонди	17	8 481	6 850
Накопичений дефіцит		(171 665)	(169 918)
ВСЬОГО КАПІТАЛУ		52 825	54 529
ВСЬОГО ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ТА КАПІТАЛУ		382 525	309 723

Річний звіт АТ КБ «Приватбанк» станом на 31 грудня 2019 р.

АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК "ПРИВАТБАНК"
Окремий звіт про фінансовий стан

У мільйонах українських гривень	Прим.	31 грудня 2019	31 грудня 2018
АКТИВИ			
Грошові кошти та їх еквіваленти та обов'язкові резерви	6	45 894	27 360
Заборгованість банків	7	27 118	-
Кредити та аванси клієнтам	8	59 544	50 140
Інвестиційні цінні папери:			
- за справедливою вартістю через прибуток чи збиток	9	84 680	86 244
- за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	9	66 602	79 299
- за амортизованою собівартістю	9	875	14 538
Поточні податкові активи		2 257	184
Інвестиції в дочірні та асоційовану компанію/інвестиції в дочірні компанії		155	30
Інвестиційна нерухомість		3 379	3 340
Активи з права користування	10	1 716	-
Основні засоби та нематеріальні активи	11	4 764	3 793
Інші фінансові активи	12	2 210	2 743
Інші активи	13	9 285	8 899
Майно, що перейшло у власність банку як заставодержателя		1 244	1 361
Активи, утримувані для продажу	14	-	117
ВСЬОГО АКТИВІВ		309 723	278 048
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ			
Заборгованість перед НБУ	15	7 721	9 817
Заборгованість перед банками та іншими фінансовими організаціями		201	195
Кошти клієнтів	16	240 621	231 055
Зобов'язання орендаря з лізингу	32	1 748	-
Відстрочене зобов'язання з податку на прибуток	24	121	136
Інші фінансові зобов'язання	17	1 522	2 249
Резерви та нефінансові зобов'язання	18	3 260	3 132
ВСЬОГО ЗОБОВ'ЯЗАНЬ		255 194	246 584
КАПІТАЛ			
Акціонерний капітал	19	206 060	206 060
Емісійний дохід	19	23	23
Резерв переоцінки будівель	11	614	687
Нереалізований збиток від інвестиційних цінних паперів		(1 274)	(3 303)
Результат від операцій з акціонером		12 174	12 174
Загальні резерви та інші фонди	19	6 850	6 211
Накопичений дефіцит		(169 918)	(190 388)
ВСЬОГО КАПІТАЛУ		54 529	31 464
ВСЬОГО ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ТА КАПІТАЛУ		309 723	278 048

Затверджено на з'їзді акціонерів та підписано 29 квітня 2020 року.

 Г. Ю. Самаріна
 Заступник Голови Правління

 В. В. Ярмоленко
 Головний бухгалтер